

Chentej - tábor priehrady 27. mája 1964

Pred odchodom sme doplnili zásoby proviantu. Nakúpili sme múku, cukor, ovocné šťavy a ryžu. Viac, ako bola ponuka v obchodoch, sme ani nemohli. Rozlúčili sme sa s Vaškom, ktorý odchádzal do Prahy a bral so sebou listy, fotografické negatívy a filmové pásy. Netrpezlivo budeme čakať na reakciu našich doma na obrazový materiál, ktorý budú môcť vychutnávať skôr ako my. S Vaškom odišli aj Franto a Roman, ktorí budú pokračovať v pokusoch na inom pracovisku.

Konečne náš vakcinačný program dostal od štátnej nákazovej komisie zelenú. V Chentejskom ajmaku vytvoríme 100 kilometrov široký pás imunizovaných zvierat od juhu až k hranici ZSSR. Poobede sme opustili Onderchan. Počas natriasania po nezáživnej stepi sme dorazili k poľnej dezinfekčnej stanici. Nízky, zavalitý, holohlavý Mongol, oblečený do ošúchaného dĕlu, ktorý si viac pamätá ako jeho majiteľ, je riaditeľom tohto dôležitého hygienického zariadenia. Cez plece má prehodenú vyblednutú šerpu nedefinovateľnej farby a plynovú masku ako výsostný znak jeho neobmedzenej právomoci. Dezinfekčná stanica sa skladá z jurty, ktorá slúži ako obliekareň a čakáreň, a z vojenského nákladného zila, ktorého kabína na korbe je prispôsobená na dezinfekciu šatstva a výstroja. Najzaujímavejším zariadením je provizórny dezinfekčný tunel pre dezinfekciu malých a veľkých automobilov.

Na príkaz prísneho a dôsledného riaditeľa sme sa vyzliekli do gatí a odovzdali šatstvo. Pri vyjednávaní o optických aparátoch a fotografickom materiáli bol neústupný, akurát čo dovolil zabaliť citlivé prístroje a filmy do igelitových vreciek, ktoré potom putovali so šatstvom do formalínu. Kabína je rozdelená na dve časti. V prvej komore dezinfikujú šatstvo a príručný materiál horúcimi formalínovými parami a v druhej ho vysušia po dezinfekcii horúcim vzduchom. Akékoľvek pevné palivo môže byť použité ako zdroj tepla. Celý proces trvá štyridsať minút, z čoho v jednotlivých kabínach ošetrujú materiál dvadsať minút. Textilie napáchnu formalínom a ešte hodinu po ich oblečení plačeme od výparov. Izoláciu steny a brány drevenej konštrukcie dezinfekčného tunela riešili tak, že medzi dve husto tkané plachty nakládli niekoľko vrstiev plstených platní. Pri tuneli sa zohrieva kotol s formalínom a takto získaná para sa vháňa do tunela pomocou rúry veľkého priemeru. Do tunela vchádzajú postupne autá z jednej strany a po skončení procedúry z opačnej vychádzajú. Podobne ako v umývačke na autá. Riaditeľ stanice osobne kontroluje dodržanie predpísaného časového limitu dvojitou kontrolou. Neverí náramkovým hodinám, a preto sa zaistuje budíkom, ktorý sa k nemu dostal pravdepodobne z cárskych komnát. Je opatrený zvoncom, ktorý prebudí aj mŕtveho cára. Autá vychádzajúce z tunela sa môžu vysušiť a vyvetrať iba na slnku. V oblakoch z nich odchádza horúca para, ktorá nás neprestáva dusiť ani s odstupom času.

Čimbat sa zaprel, keď videl, ako Dedo „hodil šabľu“ po tom, ako panicky vybiehal z tunela. Ani za Boha, ani za Budhu, ani za Stalina nebol ochotný vliezť do tunela so zilom. My sme registrovali iba nervóznou výmenu názorov medzi ním a riaditeľom, a zakročili sme oblečení ešte iba v gatiach vtedy, keď sa o seba opreli čelom ako dva barany. Oddelili sme ich od seba a Slávek pristavil zil do tunela.

Sedeli sme vyzlečení okolo jurty a mali sme dosť času na výmenu názorov o výkone pre-

ventívnych opatrení, ktorého sme boli trpnými svedkami. Nech sú provizoriá akékoľvek, nech je riaditeľ stanice ovenčený čímkoľvek, zhodli sme sa na tom, že klobúk dole pred Mongolmi, ktorí v týchto podmienkach zabezpečili takú dezinfekciu osôb a dopravných vozidiel, čo by veru u nás doma, vo vyspelej krajine, znamenal nie malý problém pre miestne nákazové komisie.

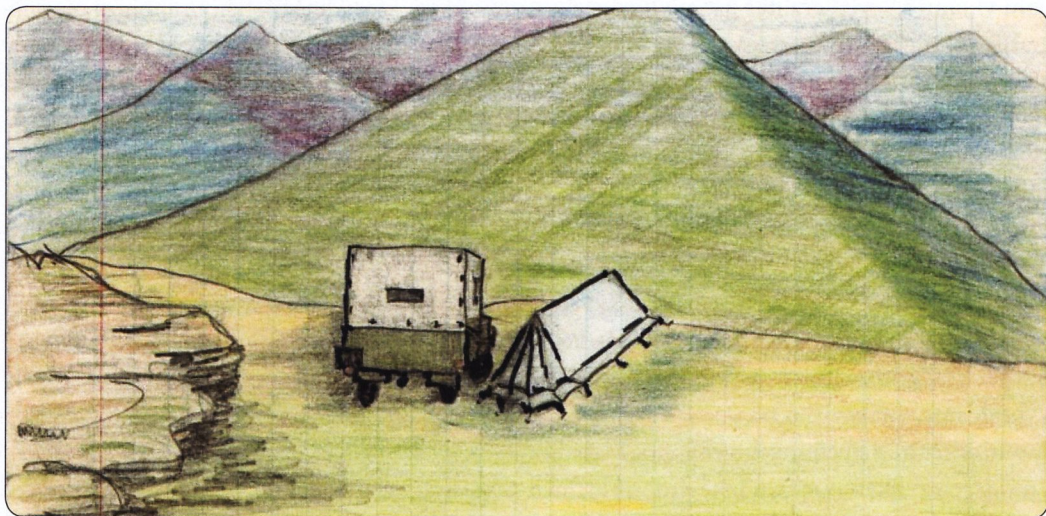
Z vozidiel sa ešte parilo, keď sme konečne dostali povolenie pokračovať v ceste. Neplakali sme od ľútosti, ale z nutnosti. Formalínový smrad je dobrým producentom slz. Ani okolie sme nemohli sledovať, a tak ani nevieme, ako sme sa dostali do širokej doliny uprostred kopcov, kde stáli tri pripravené jurty. Základ nášho nového tábora. Mongoli nás vysadili, len zil nechali v tábore. Čimbata zobrali so sebou. Išli prenocovať do júrt v blízkosti tábora. Tábor sme kompletizovali postavením kuchynského stanu k jurtám. Tesne pred zatmením sa prihnal gaz. Strapatá Mongolka, tenká a dlhá ako porisko metly, ktorá šoférovala, vysadila z auta pasažiera a ufujazdila za našimi šoférmi. Dívali sme sa na osirelého chlapíka, ktorý tam bezradne stál ako pripútaný so zapustenými koreňmi do zeme. Zvedavo sme ho obklopili. Zo sovietskej expedície prideliť k našej skupine kolegu, ktorý s nami bude pracovať. Pred nami stál typický ruský „čelovek“ typu Chruščeva. Zavalitý, holohlavý, modrooký, tuponosý päťdesiatnik. Pjotr Dimitrievič Nekrylov z Moskvy. To meno sa nám zdalo príliš dlhé, a preto mu Jarda hneď navrhol, aby prijal prechodné nové meno Azbuka. Prijal ho. Chlapským podaním rúk sme sa navzájom predstavili. Ukázali sme mu miesto v jurte. Bude bývať spolu s Apikom, Karolom, Slávkom a so mnou. Potom sme ho zaviedli do kuchynského stanu, kde sme mu ukázali sklad proviantu, ktorý môže využiť podľa chuti ako hocikto z nás. Čarovná veta: „Što zdes naše, eto tóže tvoje, ty zdes u nás dóma,“ vyvolala prúd slz z malých prasacích očí toho citlivého človečika. Keď sa nám podarilo utíšiť dojatého kolegu, ktorý sa zajakal slovami vďačnosti, skončil sa akt adopcie Azbuku do našej expedičnej skupiny.

Táboríme na pozemku štátneho majetku, ktorý obhospodaruje 210 000 hektárov pôdy, z čoho iba 10 000 hektárov využíva ako ornú pôdu. Na ostatných pastvinách chovajú 87 000 zvierat, z ktorých v nasledujúcich dňoch naša skupina bude očkovať 82 000. Riaditeľ a zooteknik majetku sa zdajú byť šikovnými organizátormi a vynakladajú nemalé úsilie na zaistenie vydareného priebehu akcie. V noci padal teplý májový dážď. Zvlhčoval sviežu zeleň dolín a úbočí okolitých kopcov. Niečo je vo vzduchu. Niečo dráždivého, tak neopísateľne pútavého, niečo nedefinovateľného. Vnímame príchod jari tak silne, ako nikdy pred tým. Vzduch je plný vône a vlažný vánok nás hladká po tvári. Nič nás nemôže udržať v jurtách. V skupine panuje dobrá nálada. Vtipkujeme, sme plní žartov, smiechu a optimizmu. Ráno je nádherné. Kvapky dažďovej vody na zelenej tráve sa trblietajú vo svetle ranných lúčov ako strieborné zrnká. Onedlho ich už niet. Vyparili sa.

Vedúci ešte neukončili prípravné práce, a tak zostaneme v tábore. Neďaleko tábora je prameň. Čerpáme z neho vodu pre kuchyňu. Používame ju aj ako pitnú, ale až po prevarení. Istota je bumerang. Zo studničky odteká zbytočná voda tenučkým pramienkom a tento malý strieborný potôčik nás inšpiruje na uskutočnenie „veľkých činov“. Hráme sa vo vode ako malé deti v piesku. Prehlbili sme dno studničky až po piesočné dno a vložili sme jej steny kameňom. Pod ňou sme vybudovali malú priehradu, ktorou sme vytvorili malé jazero nie väčšie ako dva štvorcové metre. Voda v nej siaha po kolená. Zabezpečili sme odtok zo studničky a z jazierka dreveným válovčekom. Po vyčistení vody ju budeme používať ako pitnú. Dokonca sme okolo jazierka vysadili aj kosatce.

Skoro ráno som vyšiel z jurty prvý. Vrhol som láskavý pohľad k našej priehrade. Stuhla mi krv v žilách. Nejaká „ceceg“ stepi rozkročmo, od pol pásu dole obnažená, stála uprostred nášho jazierka a umývala si. . . po nočnej šichte. Bola to tá šoférka, ktorá priniesla včera Azbuku. Spala s našimi šoférmi. V prvom momente som sa vrátil pre malokalibrovku, že jej vpálím guľu do toho holého zadku. Zareval som na ňu. Otočila sa ku mne predkom. Teraz mi nastavila iný terč. A pretože mi nerozumela, vycerila na mňa svoj neúplný chrup na znak toho, že sa môže dohodnúť. Cendechu sa prizeral tomuto divadlu so záujmom a potom vybuchol ako sopka. Pribehli aj ostatní a ešte dlho nemohli z neho dostať zrozumiteľné slovo. Zneuctenú vodu sme vypustili, nahradili novou a striedavo ju strážili.

Chentej – tábor ticha 28. mája 1964

Tábor ohlušujúceho ticha

Práve sme dokončili posledné úpravy priehrad, keď nám oznámili, že sa skončili prípravné práce. Začneme čoskoro očkovať. Dvaja zo skupiny budú pracovať v problematickom priestore na východe ajmaku. Môžu si zobrať zo sebou len najnutnejšiu výbavu, lebo po ukončení misie pôjdu do formalínovej komory. Dobrovoľne sme sa prihlásili s Alfonzom. Do gaza safari hodíme náš osvedčený horolezecký stan, teplákovú súpravu, plachtu z celtoviny, ktorú hodíme použiť namiesto nafukovačiek a spacieho vaku, 25 litrov čaju a toľko vody. Pribalili sme aj niečo jedla a potrebný materiál na očkovanie zvierat. Obsadil som miesto pilota a jazdím podľa pokynov pri mne sediaceho Suchbaatora, zootehnika majetku, v úlohe navigátora. Alfonz je vyvalený medzi balíkmi a usmieva sa vo sne ako Budha. Nerozčúľil sa ani potom, ako sme vleteli do jamy. Cesta, po ktorej ideme, nie je vychodená, ale vôbec nie je jednotvárna. Raz sa vezieme my v aute a inokedy zase tlačíme auto z jamy my. Hnacie kolesá nákladných áut pri zábere v rozmoknutom teréne vyhlbili jamu za jamou a premenili terén na obrovskú roletu. Ešteže nevezieme nič rozbitné okrem Alfonza. Vakcína je výborne chránená plastovým obalom a Alfonz podkožným tukom.

Od začiatku cesty stále mierne stúpame z priestranej doliny. Úmerne s nadmorskou výškou sa priesmyk neustále zužuje. Kopce pred nami sa dvíhajú vždy do väčších výšok, a keby nás ten gaz tak nenatriasal, mal by som dojem, že nám prichádzajú kopce naproti a nie naopak. Cestujeme v nádhernom úzkom údolí medzi zelenými úbočiami vysokých kopcov, ktoré sú síce neobrasené drevinami, ale o to bohatšie kvetinami. Hľadám správne slová, aby som mohol vierohodne opísať krásu krajiny, v ktorej je náš dopravný prostriedok jediným rušivým momentom. Kiežby náš jazyk bol vo výrazoch taký pestrý, ako ten koberec kvetov, do ktorého kolesá gazu surovo ryjú odporné hlboké rany.

V čerstvou zeleňou husto zarastenej stepi vymizli zimné odtlačky kolies. Kopcovitá step sa menila na rozvlnené zelené more, v ktorej sa plavíme v drobnej orechovej škrupine. Špicaté kopce ako obrovské vlny hrajú všetkými farbami dúhy podľa toho, ako sa na ich zatravnovaných stráňach lámu šikmé lúče zapadajúceho slnka. Pod tými modrými, červenými, fialovými a žltými vlnami sa prediera náš gaz po bleдозelenom koberci, ktorý je ozdobený záhonmi bielych margarét, modrých kosatcov a kyticami žltých horských hviezdíc. Vznášame sa nad pestrou hladinou zaprášení, ale dojatí, unavení, ale nadšení, vďační za ten živý kaleidoskop. Vo výške 1600 metrov nad morom zelená farba ustúpila pred fialovou. Kolesá sa dotýkajú iba kvetov, ktoré vyrástli v bohatých trsoch tak husto vedľa seba, že ukryli trávu pred našim zrakom. A tá vôňa okolo nás! Mongolsko nás štedro obdarilo touto prírodnou scenériou. Som presvedčený, že moje zmysly určite ešte nikdy nemali možnosť vnímať toľko krásy a ktovie, či ešte niekedy v živote niečo podobné uvidím. V tejto krajine cestovať autom je priam svätokrádež. Podupať kvetnatý koberec a vypúšťať medzi vôňu kvetov smradľavé výfukové plyny je smrteľný hriech.

Slnko zmizlo za obzorom. Zrazu všetko bolo okolo nás fialové a postupne sa menilo na čierne. Vtedy sme došli k prvým jurtám, kde sa od nás Suchbaator odpojil, aby tu prenocoval. Vybrali sme si táborisko na úpätí jedného z tých tisícov kopcov okolo nás a postavili sme svoj Pamír uprostred kvetinového záhonu. Malý horolezecký stan a gaz v objatí zelených, fialových a modrých velikánov sú len také drobné krtince. Okolo nás sa dvíhajú do výšky dvetisíc metrov obry z kameňa, ktorých jarná vlaha spolu s teplým pohladením slnka obliekla do farebného zamatu. Medzi nimi sa cítíme byť takými drobnými ako votrelecké mravce – červené faraóny v kuchyni hotela.

Opojení vôňou šafranu a materinej dúšky mlčky sedíme na vyhriatom balvane a popíjame čaj. Dávame dobrý pozor, aby sme dostali každý hlt čaju bezhlučne do žalúdka. To ticho, čo nás obklopilo, nesmieme a ani nechceme ničím narušiť. Ešte predtým, ako slnko zapadlo, vyslalo svoje ohnivé lúče hore na vrcholky kopcov a zafarbilo ich purpurou. A zrazu bola tma. Mnohé kvety zatvorili svoje kalichy a ružice, aby ich ochránili pre nasledujúce ráno. Všetko živé, čo doteraz vydávalo čo i len najmenší zvuk, zmeravelo a v tej tme bolo počuť iba to ohlušujúce mongolské ticho. Aj my sme zmeraveli. To strašné ticho paralyzuje mozgy. Počujete ho, ako preniká cez roztrhané bubienky do vašej lebky, vždy hlbšie a hlbšie. Naplnia všetky dutiny hlavy, až máte pocit, že vám praskne. Ovláda vás tak silno, že nie ste schopní vyriechnúť jedno slovo alebo precediť cez napoly zatvorené pery nepatrný šepot. Pôsobí na vás ako hypnotizér, ktorý vás dostane do takého útľmu, v ktorom už nevnímate zo svojho okolia iné, iba to ticho.

Prebrali sme sa z mrákok až vtedy, keď blesk orámoval červenou čiarou kontúry kopcov. Prišiel čas rozlúčiť sa s tichom. Zaliezli sme do stanu. Najprv slabý, potom silnejší vietor lomcoval

jeho plachtou a nakoniec ju ťažké dažďové kvapky premenili na bubon. Pri jeho monotónnom hlase sme čoskoro upadli do hlbokého spánku. Ešte pred svitaním nás zobudila strašná zima. Počas súmraku sme vychutnávali čaro teplej májovej večere. Sedeli sme na brale oblečení len tak naľahko a nechali sme voľný let našim myšlienkam, ktoré zaleteli veľmi ďaleko. Cez deň bolo 28 stupňov a ešte aj večer bolo príjemne teplo. Vietor odviaľ z doliny teplý vzduch a nahradil ho ľadovým dychom. Bolo iba 4 nad nulou. Spacie vaky a teplé oblečenie sme nechali doma. Tá plachta nestačila ochrániť naše telá od zimy. Pritlačení k sebe ako milenci sme sa striedavo obracali raz na jeden, raz na druhý bok. Takto jeden z nás vždy mal aspoň jednu polovicu tela chránenú pred zimou. Predvádzali sme ukážku z repertoáru „teplých bratov“ až do rána.

Ráno bolo po daždi. Iba večný priateľ života, to životodarné Slnko, nás zohrialo natoľko, aby sme boli schopní akcie. Termoska poľnej kuchyne nevydržala ten nápor chladu a čaj v nej bol úplne studený. Doma by takto podchladený človek už ležal v posteli, alebo by sedel na chodbe zdravotnej pohotovostnej služby. V tomto sterilnom prostredí sme ani len nekýchli.

Chentej – tábor kvetov 29. mája 1964

Ornamenty trávnatého koberca

ukončili očkovanie zvierat. Po každom mongolsky vyslovenom povelu alebo prianí stúpala naša hodnota v očiach milých domorodcov. Spolu sme stolovali, mľaskali, grgali ako domáci. Boli sme dokonale aklimatizovaní na domáce pomery. Aj zvuky, ktoré sprevádzajú stolovanie a trávenie v týchto končinách, majú svoj rituálny význam a nemôžeme ich ignorovať pre naše škrobené návyky slušného správania pri stolovaní. Nakoniec sme nejedli pri stole, ale z vlastného lona sediac v tureckom sede na trávniku. Sme „cadkalan“ – teda najedení. Je čas na fajčenie. Mongoli vyťahujú spoza délov fajčiarsku súpravu, zavesenú na dozelená oxidovanej striebornej retiazke. Dlhá trúbeľka fajky je na jednom konci strčená do maličkého fajky zo striebra alebo zo saxaulového dreva a na druhom do achátového náustku. K retiazke pripevnili aj strieborné kresadlo, „napchávadlo“ a „pretahovadlo“, chránené koženým obalom, a tabak v koženom vrecúšku. Tí, čo sa oddávajú pôžitku šnupania, vyťahujú zo záhybu délu drobné porcelánové, strieborné, z dreva či kostí vyhlodané fľaštičky. Pchajú si do nosa ich obsah, aby potom mohli opluť pri silnom kýchnutí naproti sediaceho fajčiara. My si berieme

Z doliny sa ozvalo bučanie kráv. Pohli sme sa tým smerom a onedlho sme sa už zvítili s kočovníkmi ataru. Pozdrav a spresnenie toho, kto sme a čo chceme, sme ešte vedeli povedať lámavou mongolčinou, ale že nám bolo v noci „veľmi brrr“, to sme im líčili iba posunkovou rečou. Mali sme taký nečakaný úspech, že nás domorodci priam obsypali vlnenými prikrývkami, z ktorých sme mohli povyberať tie najlepšie.

Mongoli si nás obľúbili, všemožne sa snažili, aby sme čím skôr

naše skromné „jandúrky“ – cigarety bez mena z jednodenných vojenských proviantných súprav pre dôstojníkov Československej armády.

Pekná mladá dievčina nás ponúka čajom. Chcem sa ukázať, ako som pokročil v znalosti mongolčiny a napadne mi veta, ktorú do mňa práčne implantoval Cendechu.

„*Bi sajchn chuchet dorta.*“ Výbuch smiechu. Mongoli sa váľajú. Fajky im vypadávajú z úst. Dievča sa smeje, začervená sa, sluší jej ten rumenec na hnedých, opálených lícach. Vybehne z jurty. Smiech ju sprevádza až ku koňom. Vyhupne na jeho neosedlaný chrbát jedným skokom a odcvála do stepi. Nepovedal som nič zlé, iba som sa priznal, že mám rád pekné dievčatá, čo pravdepodobne znelo ako „výzva do tanca“.

Do večera sme zaočkovali desaťtisíc zvierat. Rozlúčime sa ako dobrí priatelia. Aby na nás tí jednoduchí a dobrosrdeční ľudia nezabudli, večné deti večnej stepi, obdarujeme ich malou pozornosťou. Rozdávame nuchr – mužom – cigarety a pre sajchn chuchn a eregtej – dievčatá a ženy – lacnú jabloneckú bižutériu. „*Sajchn noir sorool! Sajn javaraii!*“ Prajú nám dobrú noc. A šťastlivú cestu. Aj my vám prajeme všetko najlepšie. „*Sajn bajná!*“

Postavili sme stan pod vysokým kopcom na malej rovinke, ktorá bola akurát pre malý stan, malé auto a pre dvoch dobre urastených veterinárov, ktorí sa pod skalným obrom cítili strašne malí. Pod nami v slanom jazere je rušno. Dolieha k nám hlasitý džavot vodných vtákov, ktoré vykonávajú večerný kúpeľ pred uložením sa na spánok. Od úpätia kamenného velikána sa mierne zvažuje čerstvou zelenou zatrávnený svah k najnižšiemu bodu doliny, kde sa nachádza slané jazero, obklopené zelenými, fialovými, ružovými a modrými kopcami. Svahy sú pokryté farebnými kyticami žltého šafranu, modrých stračích nôžok a zvončekov, astrami všetkých farieb, bielych plesnivcov, kobercami iskerníkov, čemeríc, orlíčkov, lomikameňa... Kto by vedel vymenovať všetky nádherné kvety tých tisícšesťsto alpiniek, ktoré v máji pokryli svojou nádherou mongolské stepi?!

Sme svedkami pretekov kvetov v troch disciplínach. Vo farbe, vône a hustote. Kto však rozhodne o víťazstve? Kto by sa odvážil uraziť paveterníka alebo veternicu, žltušky alebo hlaváčika? Ako sa dá uprednostniť zvonček pred plamienkami alebo červenými ľaliami? Milučké voňavé rastlinky nás svojou nehou prikovali ku skale, na ktorej mlčky sedíme už dlhšie ako hodinu. Takto si predstavujem farebný koberec biblického raja, na ktorom ležiaca Eva, opojená vôňou kvetov, sa mohla stať ľahkou korisťou zvodného hada.

Na privítacej recepcii mi Cerendorč líčil nádheru rozkvitnutej stepi. Až teraz viem, že niet slov, ktorými sa dá čo len priblížiť tú skutočnú krásu. Rozprával mi o povesti, ktorá dodnes žije vo vedomí kočovníkov ako skutočná pravdivá udalosť. V peknom údolí žil mládenec so svojou matkou, ktorá ho nesmierne milovala. Znamenal pre ňu celý svet a bol jej jedinou oporou. Jedného dňa sa vybral junák hľadať šťastie v ďalekých krajinách. Nešťastná matka plačúc čakala na jeho návrat deň čo deň. Nechcela veriť jeho odkazu, že sa už nikdy nevráti. Márne naliehala na neho prosbami, plačom a sľubmi. Na jar, keď sa step obliekala do slávnostného rúcha, nazbierala matka kyticu lúčnych kvetov a poslala ju synovi. Keď zacítil ich vôňu, pobral sa domov. Verím, že sa to mohlo stať. Cítim silu tej vône, ktorá ho privedla do náruče svojej matky.

Alfonz sa prebral prvý zo snenia: „*Podme sa okúpať, veď aj tak už máme prázdnu bandasku, museli sme naliať vodu do chladiča.*“ Na prvý pohľad to nie je nápad na zahodenie.

Šaty sme odložili do stanu, aby nenavlhli. Bez handier, ako sme prišli na svet, dvaja Ada-

movia bežíme k jazeru, v ktorom nás vítajú zvedavé labute. Na šírom okolí niet žiadnej Evy a labutiám sa predsa nemusíme predvádzať. Labute sa nás neboja. Priplávajú až k nám. Stojíme po kolená vo vode. My obdivujeme vtáky, oni obdivujú naše. Sú nebezpečné, majú dlhé krky, čo Alfonza znepokojilo. „A co když nám do nich dohnú?“ To je možné. Radi si pochutnávajú na červíkoch. Otázka zostala nezodpovedaná, lebo sme ich odohnali.

Hladinu jazera rozvírilo neveriteľné množstvo operencov. Ak v Mongolsku rastie tisícšesťsto druhov vysokohorských kvetov, tak na tomto jazere šantí aspoň tolko rôznych druhov malých a veľkých vodných vtákov. Pre zmenu teraz vychutnávame šampionát v pestrosti farieb peria, v exhibičnom vystúpení tancov na vode a vzájomného prekrikovania sa hladinovej fauny. V koncerte tisícich gágajúcich hrdiel sú naše pokriky iba šepotom.

Mongoli pohrdajú mäsom vodných vtákov, preto sa nás vôbec neboja. V tesnej blízkosti defilujú pred nami z domu známe divé kačice a chrapačky a menej známa húska pestrá s vycnievajúcim hrbolcom na červenom zobáku. Tá potvora si je vedomá svojej krásy a hrdo vypína biely hrudník a krúti na dlhom krku modro-čiernou hlavou. Kačica dvojškvrnitá má na hlave pestrú čapicu, na ktorej by zelené, žlté a biele pásiky mohli pokojne pochádzať z uniformy vatikánskej gardy. Predvádzajú sa pred nami kačice a húsky chocholaté s farebnými baretkami na hlave, páskami na krku, na krídlach, na chrbte, chvoste a všade. Plávajú pod vodou, nad vodou, vo vode a všade. Potápajú sa pred nami, za nami, pod nami a všade. Čo tu je vtákov!

Keď sme sa už konečne dosť vynadivali na ten cirkus exotických vtákov, prišiel rad aj na naše. Umyli sme sa mydlom v slanej vode. Do krdľa divých vtákov pribudol nový druh. Vták vyštípaný, nami objavený teraz pri večernom kúpaní. Nenájdete ho ani v Brehmovom Živote zvierat. Nepredpokladali sme, že tá voda bude taká slaná. Sladkú vodu sme nemali, iba sladený čaj. Z núdze cnosť, aj ten stačil na opláchnutie slaných vtákov. Slnko zapadlo, je chladno. V krajine zavládlo ticho a tma. Chladný vánok nám prekazil dnešný koncert ticha. Večeriame v stane. Na plátno zase dopadajú ťažké kvapky dažďa. Mongolsko nám dnes odkrylo zase kus zo svojej romantickej nádhery.

Chentej - tábor v údolí svišťov 30. mája 1964

Bola mrazivá noc, ale vlnené prikrývky nás pred ňou dokonale uchránili. Zobudil nás koncert vtákov na jazere. Vonku bolo mnoho svetla a mnoho vôní. Vylakal nás Mongol, ktorý sedel na balvane neďaleko nášho stanu. Bol oblečený do kožušín. Hlavu schovanú v baranici z kožušiny mal stiahnutú medzi pleciami tak, že sme mu nevideli do tváre. V rukách zvieral pušku s nezvyčajne dlhou hlavňou. Spal. Pre-

Obaja sme sa zľakli

budilo ho naše ranné vyzivovanie pred stanom. Povstal, uklonil sa a so širokým úsmevom na zvráskavenej tvári sa k nám priblížil a podával nám ruku na pozdrav. Chcel nám niečo vzrušene oznámiť, z čoho sme ale nič nerozumeli, a preto sme len prikyvovali hlavou na súhlas. Pochopili sme jedine to, že sa chce s nami odviezť. V doline sme sa stretli so Suchbaatorom. Od neho sme sa dozvedeli, že kožušinový poľovník po celú noc strážil náš pokojný spánok. Už dlhší čas starý, ale zdatný vlk samotár znepríjemňoval život atarov v doline tým, že im kradol jahňatá, kozľatá a napadol aj ľavie teľa. Chodieval za korisťou z tých skalnatých kopcov popri slanom jazere. My sme nič netušiaci postavili stan práve na jeho obľúbenej trase. Pozorní a starostliví pastieri poslali starého poľovníka, aby nás ochránil pred vlkom, ktorý by dostal chuť na človečinu. Dobré sme sa na tom pobavili, ale úprimne sme sa im poďakovali za pozornosť, starostlivosť a ochotu.

Dnes by sme mali ukončiť vakcináciu zvierat v tejto odľahlej krajine. Suchbaator nás vedie od ataru k ataru. Bez neho by sme boli stratení. Tam, kde úzka dolina lievikovito vyústi do širokej roviny, zorganizoval šikovný Suchbaator očkovacie centrum podľa osvedčeného spôsobu so zbernými ohradami a spojovacími chodbami. Vybudovali ho ešte pred naším príchodom. Predpokladali sme, že nám všetko pôjde hladko, ale kdeže. Pomocníci sa postarali o to, aby tomu tak nebolo. Preháňanie stád z ohrady do ohrady je pre nich iba nudou a oni sa radi zabávajú ako deti. Nechávajú chodby poloootvorené, aby sa potom mohli naháňať za prchajúcimi zvieratami. Všetci pomocníci sa naraz pustia za utečencom a hrajú sa na naháňačku. My sa jedujeme, lebo tým strácame veľa času. Potom ich neustále pobádame k rýchlejšiemu výkonu povelom turgum, turgum, čo znamená rýchlejšie. Bujarí pastieri z nás majú úžasnú srandu a volajú nás nuhr turgum – súdruh Rýchlo.

Alfonz ma vysadil pri predposlednom atare a odišiel s gazom k poslednému ataru, ktorý je na konci doliny, vzdialený od nás dva kilometre. Na posledné stádo oviec mi už nevystačila vakcína a zásobu odniesol Alfonz so sebou. Posunkovou rečou som začal vyjednávať s pastiermi, aby mi požičali osedlaného koňa. Opakoval som dovtedy sajchn moor – dobrý kôň, kým pochopili, že si chcem zajazdiť. Vybral som si toho najväčšieho, aby som nevyzeral ako pútnik na somárovi. Pochopil som, že ma prehovárajú, aby som to neskúšal, lebo je to mladý temperamentný kôň, ale keď videli, že som neústupný, podali mi kantár. Nevedel som im vysvetliť, že za študentských čias som bol aktívnym členom jazdeckého oddielu, že sa nemusia báť o moje zdravie a ani o zdravie koňa. Odkukal som techniku jazdy domorodcov, ktorá sa líši od našej. Pomerne krátky chrbát mongolského koňa nie je výhodný na jazdenie v kluse, a preto na ňom jazdia v kroku alebo v cvale. Drevená koňštrukcia úzkeho sedla je pokrytá plyšovou látkou a nie je vhodná na sedenie. Jazdec vedie koňa voľnými kantármi, ktoré drží v jednej ruke nad kohútkom a dobre prijazený kôň reaguje na pohyb jeho ruky, na jemný dotyk kantáru ku krku zvierťa. Jazdec nedosadá do sedla. Pravý strmeň je na kratšom remeni a ľavý je na takom dlhom, aby jazdec v ňom mohol stáť opierajúc sa pravým stehnom o hlavu sedla.

Vyskočil som do sedla. Súčasne so mnou ešte štyria jazdci. S týmto zabezpečovacím sprievodom za chrbtom som sa pustil za Alfonzom plným tryskom. Dlhý plášť, ktorý som mal oblečený, sa plantal za mnou ako pelerína kozákov. Vybral som si dobrého koňa. Nemohli ma dohoniť. Alfonzovi sa podlomili kolená, keď som pred ním zastal. Dohonil ma môj sprievod. Zosadol som. Dostalo sa mi od ľudí, ktorí sa prakticky narodili v sedle, takého uznania, ako keby som bol vyhral Veľkú pardubickú. Mongoli ma obstáli dokola. Ťapkali po pleci, podávali mi ruku, krútili

hlavou, nervózne odplúvali okolo seba a vzrušene vykladali jeden druhému niečo, čo bolo pre mňa nezrozumiteľné. Bol som hrdý, že som obstál pred takou prísnou porotou, veď títo dobráci prežijú celý život na chrbte koňa.

V predošlej noci pri inom atare zastrelili vlka, keď napadol teliatko. Museli sme ho pozrieť. Bol skutočne mohutný a s tými vycerenými trhákmí vyzeral hrôzostrašne. Večer sme sa utáborili na modrej lúke. Bola modrá od nezábudiek. Také niečo sa nedá tak ľahko zabudnúť. Dolina je väčšia od včerajšej, aj svahy kopcov sú strmšie a skalnatejšie. Zdá sa, že sa stalo pravidlom, že každá dolina skrýva pre nás prekvapenie. Scenárista Mongolska sa vyžíval v tejto oblasti striedaním nových kulís. Pre zmenu teraz táboríme uprostred doliny svištov. Okolo nás sú tisíce roztočilých, zvedavých svištov, ktorých Mongoli nazývajú torbaga. Sú len o niečo väčšie ako tatranský svišť. Asi štyridsať centimetrové dlhé telo majú pokryté hrdzavohnedou hebkou kožušinou. Na chrbtovej časti je tmavšia ako na bokoch alebo na podbruší. Je ich tu neuveriteľné množstvo. Vybudovali si v doline celé podzemné mesto. Po zimnom spánku prekonalí už to najkritickejšie obdobie, kedy skoro na jar suchá tráva nestačí pokryť potrebu živín oslabeným a vychudnutým zvieratkám. Máj je pre nich mesiacom hojnosti. To je na nich aj vidieť. Sú tučnučké, hravé a obratné. Teraz vychutnávajú posledné lúče večerného slnka. Mohli sa do sýtosti nažrať čerstvej trávy po celý deň. Sú to roztomilé stvorenia. Zvedavosť prevyšuje ich opatrnosť. Vzrušuje ich naša prítomnosť. Opatrne sa vyplazia z nory, vždy vyššie a vyššie, aby na nás lepšie videli. Pri nore sa posadia na zadné nôžky, nehybne nás pozorujú, kým neurobíme čo len najmenší pohyb. Potom šups a strmhlav sa vrhajú do dier, aby o chvíľu znovu zvedavo vytrčili hlavičku. Keď sme urobili podozrivý pohyb, ostrým hvizdom dávali znamenie, že je čas ukryť sa v norách. Takto nás zabávali až do úplného súmraku. V tomto období sú menej plaché ako v čase dovolenej polovačky. Viac sústreďujú pozornosť na psovité a pernaté predátorov ako na človeka. Auta sa boja menej ako jazdca a jazdca menej ako pešiaka.

Milý a príjemný zážitok v údolí svištov sa pre mňa skončil takým šokom, ktorý spôsobil zastavenie stolice. Bežne pôsobí opačne. Ráno pred odchodom som si vybral vhodné miesto pre vyprázdnenie čriev. Čupol som si pri sympatickom kričku s holým zadkom natrčeným do zelenej koruny. A vtedy, keď sa to vo mne pohlo, zrazu všetko prestalo fungovať od zľaknutia po prenikavom hvizdnutí svišťa, tesne za mojím chrbtom, pod mojím zadkom. Vyskočil som do rekordnej výšky, pričom sa mi nohy zaplietli do spustených nohavíc a dopadol som na tvár. Až po náležitom fyzickom a duševnom ošetrení som zistil, že na druhej strane krika je otvor nory. Nič netušiaci svišť vyliezol na ranné slnko a hlavou skoro narazil na môj holý zadok. Zľakli sme sa obaja. Až na to, že ja som stratil reč, náladu na pískanie a možnosť odľahčiť si.

S ťažkým srdcom sme opúšťali nádherné údolie, ríšu absolútneho ticha, rozkvitnuté úbočia kopcov, kúsok raja na zemi. Mlčali sme celou cestou. Ani sme sa neponáhľali. Blízko dezinfekčnej stanice sme museli odbočiť z cesty. Volali nás na blízky atar, aby sme sa pozreli do papule býčka. Zistili sme stopy prekonanej slintačky na základe zajazvených áft. Niet dôvodu na paniku. Veď sa nachádzame v zamorenom priestore. Na dezinfekčnej stanici sme padli z omamujúcej romantiky rovno do formalínovej reality. Sladkú vôňu rozprávkového údolia vystriedal smrad formalínových výparov. Vylákal slzy z očí, ale neboli to slzy dojatia, ale obrany tela pred oslepnutím. Posledný úsek cesty sme absolvovali v otvorenom aute. Inak by sme nevypáchli.

Medzitým, ako sme pracovali odlúčení od skupiny, naši zmenili svoje stanovište a presunuli

sa do somonu Delgerecht. Tri jurty a kuchynský stan boli prázdne. Naši ešte pracovali mimo somonu. Po trojdňovom hygienickom minime nám dostatok sladkej teplej vody a lavór pripadá ako liečebné vaňové kúpele. Človek by neveril, koľko špiny stačí pozbierať za tri dni.

Bajan-adraga 8. júna 1964

Neskoro poobede, druhého júna, z Ulanbátaru poslali nahromadenú poštu. Veľa pošty. Celé série listov z domu. Samé lamentácie, sťažnosti a obavy preto, že ani mesiac po našom odchode nemajú o nás žiadne správy. Tí, čo nevydržali ďalej čakať, si vyžiadali informácie od príslušných pražských úradov. My sme čakali mesiac na listy od našich a oni od nás. Ešte šťastie, že v roku pána 1964 prepravujú správy letecky. Divné na tom je iba to, že táto technická vymoženosť ešte neprekonalala výkony Džingischánových jazdeckých kuriérov, ktorí od Dunaja do Charchorinu doručili správy za štrnásť dní.

Sladké adrenalinové napätie sme predĺžili tým, že listy chronologicky zoradujeme. Tak sa stalo, že sa Bohuš dozvedel až po prečítaní piateho listu, že sa stal otcom. Obsah prvých štyroch listov pretrpel so svojou manželkou, ktorú nechal doma v druhom stave. Až v tom piatom liste sa im podarilo šťastne porodiť dcérku. Bohuš od radosti reval, vyskakoval, hádzal kotrmelce, objímal a bozkával každého, koho stretol, bez ohľadu na rasu a pohlavie. My otcovia sme chápali prejavy jeho nesmiernej radosti, ale tí, čo nevedeli, o čo ide, radšej sa mu vyhli z cesty, lebo boli presvedčení, že je posadnutý zlým duchom.

Čítanie listov nás všetkých zaujalo a oslavy sme preložili na nasledujúci deň. Tri hlavné chody slávnostného obeda sme pripravili s Alfonzom. Provizórny stôl sme zakryli bielou posteľnou plachtou a ozdobili kyticami kvetov. Medzi ne dostali miesto fľaše s archou, gruzinjakom a jelínkom. Jedli sme mnoho, a pili ešte viac. Pili sme na zdravie Elišky, Bohuša a jeho novonarodenej dcérky, ktorej meno nepozná ešte ani jej otec.

In vino veritas platí aj pre sovietskeho experta, nech prekonal akúkoľvek previerku pred vyslaním a školenie o mlčanlivosti. Pjotr Dimitrievič sa rozcitlivel vplyvom našej pohostinnosti a množstva požitého alkoholu. Rozviazal sa mu jazyk, ktorý doteraz disciplinovane držal na uzde. Rozprával nám o svojom terajšom živote a o živote za Stalina. Pjotr Dimitrievič je veterinárom kolchozu v blízkosti Moskvy. Štvorčlenná rodina žije na okrajovom sídlisku mesta v štátnom byte s rozlohou tridsať štvorcových metrov. S rodinou trávi zimné mesiace iba každý druhý rok. Dobytok kolchozu je chovaný na rozsiahlych pastvinách. Na jar sa stádo pohne smerom na druhý koniec pastvín, kde prezimuje. Budúci rok sa vráti opačným smerom. Pjotr Dimitrievič vo voze zakrytom plachtou doprevádza stádo na jeho putovaní a prezimuje s ním. A robí to za 90 rubľov mesačne (t. č. 900 Kčs). V Moskve môže za to kúpiť jeden pár topánok a jednu silonovú košeľu. Utešovali sme ho slovami a častým „prositom“. Keď sa konečne vystriedal s plačom na našich pleciach, zbavený sužujúcej tiaže, zakotvil v družnej debate u Alfonza.

So stúpajúcou náladou sa in vino veritas prejavila v tej zábavnejšej podobe. Alfonz alias

Apík, ktorý bol doteraz skúpy na slovo, sa rozhovoril a čo slovo, to vtip. Za tému si vybrali s Azbukom Švejka. Možno ani nie náhodou, lebo obidvaja majú niečo zo Švejka. Majú guľaté hlavy, malý nos, dobrácky výraz tváre, šibalské očká, vojenskú šiltovku na hlave a obidvaja sú pupkáči. Alfonz znásobil účinok vtipkovania tým, že ich chrľil zo seba po rusky.

Azbuka: Dá, ja znáju Švejka, samij lúčšij soldat Gašeka.

Apík: Ty čeloviek ruskej, Azbuka gologlavej, ty archeologičnaja pamjatka carevny, ty znáješ govno.

Azbuka: Ne govno, ja znáju Švejka, on byl nemnoška bezmozgnyj čeloviek.

Apík: Što bezmozgnyj? Čelovijek iz Gumpolca bezmozgnyj? Švejk iz Gumpolca, ja tóže iz Gumpolca. Znáš kde Gumpolec?

Azbuka: Dá, ja znáju.

Apík: Ty znáješ govno.

Válali sme sa od smiechu, až nás rozboleli brušné svaly. Bolo treba vyvetrať alkoholom zaťažené hlavy. Na otvorených autách bez krytu kabíny sme išli na výlet k okolitým slaným jazerám. Na plochom a prázdnom teréne bez prekážok nám nehrozilo nebezpečie kolízie. Na stepných cestách neplatia žiadne predpisy, nie sú značky a križovatky, teda nemôžete tak ľahko porušiť pravidlá cestnej premávky. Pri jednom z jazier, kde bolo mnoho vtáctva, sme zastali. Z auta som strelil dve kačice. Azbuka ma zasypal bozkami a skoro ma zadusil vo svojom objatí. Neprestajne opakoval – molodec, molodec. Triezvy by som určite nebol trafil tie kačice na takú vzdialenosť. Boh Bacchus držal nado mnou ruku a svojou božskou mocou usmernil projektily malorážky.

Celkom slušne vytriezvení sme sa vracali domov. Osud nám však nedoprial zostať v takom stave. Darga štátneho majetku odmeňoval dobrých pracovníkov finančnými odmenami a pozval nás na slávnostnú recepciu. Prípitky na recepcii boli už nad naše sily. Premohli nás. V noci som sa prebudil na podivné zvuky. Bumm. Mrmlanie. Bumm. Ticho. Bumm a jobtvojumať. Azbuka chcel vstať z postele, ale akonáhle sa posadil, udrel hlavou do strešnej konštrukcie jurty. Horko-ťažko sa pustil na zem a na kolenách štvornožky liezol pod posteľ. V šere mesačného svetla som ho sledoval. Musel som si zakryť ústa prikrývkou, aby ma smiech neprezradil. Dlhो som takto nevydržal. Zasvietil som baterkou a spýtal som sa ho, čo vlastne robí v noci v tej tme na zemi. „*Ja zuby poterjal*“, znela jeho prozaická odpoveď. Medzitým sa zobudili aj ostatní a všetci sme liezli na zemi a svorne hľadali Azbukove zuby. V jurte bolo do rána veselo. Ráno sme našli protézu v hrnci s kefirom.

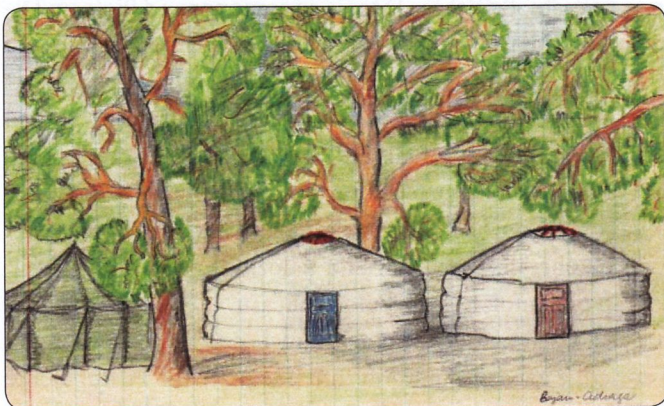
Zbalili sme si veci a chystali sme sa na cestu. Prišiel čas lúčenia so somonom a s Pjotrom Dimitrievičom, ktorého sme si veľmi obľúbili. Ako pravý ruský čeloviek s veľkým citlivým srdcom nezvládol rozlúčku bez slz. Lúčenie bolo o to ťažšie, že sa náš odchod stále odkladal z neznámych dôvodov. Všetko sa vysvetlilo až potom, ako riaditeľ štátneho majetku experimentálnej šľachtiteľskej stanice nám spolu s dargom somonu odovzdali spoločný dar pracujúcich a obyvateľov – stokilové jatočne zrelé prasa. Živé! Mongoli nepoznajú bravčové mäso, nevedia spracovať zabitú prasa. No nazdar. Tak do toho! Ja som ho omráčil sekerou, Jarda ho zapichol, Slávo a Karel ho opálili „letlampou“. Všetci sme ho rozoberali, rozkúskovali a naložili do dvadsaťlitrových termosiek. Na spracovanie zabíjačkových pochúťok teraz nebolo dost času.

Na severnej hranici somonu sme sa zdržali na dezinfekčnej stanici. Zdá sa, že sa Mongoli poučili z vlastných chýb a teraz už dôsledne zabezpečujú preventívne opatrenia. Postupujeme

stále na sever po farebnom a voňavom koberci nekonečnej rozkvitnutej mongolskej stepi. Nechávame za sebou hlboké koľaje v huňatom poraste. Po dvoch hodinách sa objavujú v diaľke siluety vysokých hôr. Cendechu a Dorči nás uisťujú, že to nie sú len rozmary fatamorgány, ale skutočné vrchy Chenteja. Približujeme sa k nim po stále mierne stúpajúcom svahu. Vdychujeme do pľúc voňavý čistý vzduch. Mongolsko by mohlo byť svetovým sanatóriom pre trpiacich pľúcnymi chorobami.

Po ďalšej hodine cesty sme si vynútili v riedkom lesíku krátku prestávku. Po dvoch mesiacoch vidíme zase stromy. Sú síce len malé, ale potešili nás, akoby boli dobre urastené. Aj dzagy boli stromy, ale to bolo niečo iné. Dzaga je dzaga. Taký dokrkvaný, vytočený trpaslík bez zelených listov sa nepočíta za ozajstný strom. Po kľukatej ceste sme sa dostali cez riedky háj do hustého lesa. Ihličnaté stromy sú stále mohutnejšie. Pod obrami košatých červených smrekov sa cítime malými. Panenská príroda, do ktorej ešte neprenikla civilizácia, je úchvatná. Stromy rastú, ako sa im zachce. Len bleskom vzplanutý lesný požiar ich občas preriedi. Ruka človeka tu nezanechala žiadne stopy. Berie z lesa potrebné množstvo dreva tak jemne, aby nenarušila praveký poriadok. Nechávali sme za sebou čistiny plné žltohlavov a ľalií, prebrodili brody malých potokov, ktorých vody sa svojimi bystrinami predierajú do zbernej rieky – Ononu. Oči, unavené od prebdenej noci a od slnka, si oddýchli pohľadom na krásnu prírodu a ani sme neregistrovali čas trvania cesty, na konci ktorej sme došli do vysneného kraja lesostepi, okrajovej oblasti sibírskej tajgy, ríše medveďov, vlkov, srncov a kožušinových krásavic, do nášho nového bydliska, do somonu Bajan-adraga.

Pod obrovskými košatými stromami stoja tri snehobiele jurty. Sú pre nás a prekvapivo komfortne vybavené. Celý somon je úplne iný ako tie, ktoré sme doteraz videli. Náš tábor je na okraji somonu. K jurtám pripravili aj volejbalové ihrisko, slušne vybudovaný kabínový záchod a odpadovú jamu. Pod stromom pri kuchyni je dlhý stôl, na jeho oboch stranách dlhé lavice. Prírodná jedáleň. Stoly sú prestreté a prehýbajú sa pod ťarchou mlieka, kefiru, masla, smotany a múčnikov. Ženy, oblečené do bielych plášťov, nás vzorne obsluhujú. O kvalite mlieka a mliečnych výrobkov nie je čo diskutovať. Kravské mlieko v týchto oblastiach dosahuje až 8 % tuku. V somone je aspoň toľko malých drevených zrubov ako jurt. Sú obývané alebo slúžia na verejné účely. Sú upravené a čisté. Aj okolie budov je upravené. Máme dojem, že sme v peknej chatovej základni rekreačného strediska.

Bajan-adraga 16. júna

Už osem dní som nedržal v ruke svoj zápisník. Nie pre nedostatok námetov alebo pre nezaujímavé udalosti vhodné pre zápis do denníka, ale práve opačne. Dni boli plné práce, dojmov a príhod tak, že na písanie nezostalo času, hoci nikde

predtým som nemal možnosť písať tak pohodlne pri stole ako teraz. Od nášho príchodu do Ba-
jan-adrage stále zvyšujeme denné výkony. Očkujeme tisíce zvierat denne. Dosahujeme to vďaka
získanej praxi, výbornej pracovnej morálke a príkladnou organizáciou práce zo strany vedúcich
pracovníkov somonu. Zásadný obrat nastal vtedy, keď sme sa dostali do takých oblastí, kde je
dostatok dreveného materiálu pre vybudovanie ohrád.

Hneď po príchode pred ôsmimi dňami, len čo sme sa udomácnili, bežali sme k rieke. Pre-
dierali sme sa cez pobrežnú divočinu ku korytu, v ktorom nás dozlata sfarbená zvlnená hladina
rieky úplne oslepila. Odrážala zbrázdovým zrkadlom lúče zapadajúceho slnka. Ešte do zotmenia
stačili rybári vytiahnuť z prúdu kopu rýb. Rieka musí byť bohatá na ryby, lebo jej hladina je stále
rozbrázdovaná prenasledovanými rybami, ktoré v panike unikajú pred loviacimi dravcami.

Kusy bravčového mäsa sme poviesili na vyššie vyrastené hrubšie konáre a to, čo sa zavesiť
nedalo, sme v uzavretých termoskách spustili do studne, ktorá bola uprostred somonu. Zabíjač-
ka sa obvykle koná zavčasu ráno. To platí pre Mongolsko dvojnásobne, kde v máji okolo obeda
býva 30 stupňov tepla. Prišiel rad aj na biele mäsiarske zástery. Už sme sa s Jardom nemohli
zbaviť čestnej funkcie mäsiarskych majstrov, čím nás veľmi ochotne poverili ostatní. Hošík si
zobral na starosť oheň a prípravu teplej vody, Karol si nedal zobrať z ruky črevá, išiel k potoku,
aby ich tam dôkladne „odšlajmoval“, vraj to robieva aj doma. Ale čím ich naplniť? Gordický uzol
rozuzlil Mirek. Odpíliť koniec nábojnice svetlice a pevne ju zapracoval medzi dva plechy, ktoré
vyrezal z dna konzerv. Prispôbil ich k ručnému mlynčeku na mäso. Kým Karol pracoval pri
potoku, zatiaľ ostatní, čo nemali inú robotu, krájali mäso, ktoré sme s Jardom vykostili. Oddelili
slaninu od kože a krájali ju na kocky. Vrátil sa odborník na „šlajmovanie čriev“ s plným lavórom
slizkej hmoty. To, čo sme potrebovali pre výrobu klobás, pustil dole vodou. Zamiešaná náplň
do klobás a jaterníc ležala pripravená na stole a črevá plávali niekde v Onone. Jardo sa prvý
prebral zo šoku. Postavil Karola ku stromu a odfotografoval ho: *„Práve som dostal pred šošovku
najväčší pohlavný úd sveta“*. Pravda, nevyjadroval sa tak celkom spisovne. Bolo treba riešiť danú
situáciu. V somone práve zabili barany. Vypýtali sme si črevá. Tentokrát išli k potoku už iba laici.
Priniesli krásne vyčistené črevá, tenké ako malíček. Mirek sa dal znovu do experimentovania.
Teraz vyrobil plniaci lievik z nábojnice gulovnice s priemerom 9 mm.

Dva dni sme vyrábali klobásy. Karol mal šťastie, že sa ho neujali naše kľatby. Dedo s Apí-
kom a Mirkom vyrobili provizórnu udiareň. Debnu pripevnili o strom a zospodu do nej zaviedli
rúru z kotolne. Takto súčasne mohli zohrievať vodu v kotle a údiť klobásy. Ešte po dvoch dňoch
úmornej práce bolo mimo baraních čriev také množstvo klobásového mäsa, že napchať ich do
čriev bolo ilúziou. Zo zúfalstva sa zrodil zlepšovaci návrh. Do opony a do tenkého svalu brušnej
steny sme zakrútili klobásovú plnku a rolády sme opatrili viazaním, aby sa pri pečení nerozpad-
li. Boli to španielske vtáky po mongolsky modifikované na „orlosupy“, keď jedna roláda vážila
pol kila. Chrumkavo vypečené a zaliate smotanou so zemiakovým prívarkom sme podávali na
stól ako našu špecialitu. Všetci zvládli zjesť celú porciu a zostali nažive. Takto sme sa zbavili na-
raz päť kíľ plnky.

V zmysle prijatého hesla – ani kúsok na zmar – sme vyrobili ďalšiu špecialitu. Beštiálnu žob-
rácku kašu. Uvarenú a pomletú kožu sme pomiešali s ryžou a okorenili. Hotovo. Bola výborná,
kým bola teplá. Za noc stvrdla na kameň, že sa nedala krájať ani sekerou. Dala sa konzumovať
až keď sme ju znovu zohriali. Veľmi sa nám ulavilo, keď sme sa ráno presvedčili, že všetci sú živí

a zdraví. Bežné gurmánske špeciality ako vysmázané rezne alebo cigánska pečienka, smažené rebierka, jaternice a oškvarky spomeniem len okrajovo. Po troch dňoch z tej svine zostalo len jedno stehno a klobásy. Stehno spadlo do kefiru, našli sme ho iba na druhý deň. Vyrobené rezne z neho boli mäkké ako maslo. Klobásy sa sušili na sušiakoch, ktoré sme pomocou kladky vytiahli do koruny stromu. Za dva dni stvrdli natolko, že v surovom stave sa nedali krájať ani nožom. Museli sme ich variť, aby boli jedlé. Niečo sme sa predsa len naučili na hrubej svalovine stehna zaveseného na strom. Za krátku dobu sa na stehne vytvoril hrubý, veľmi tvrdý povlak, ktorý hermeticky izoloval štvavnatú svalovinu a chránil ju aj pred vtákmi a hmyzom. Bol to lepší spôsob skladovania mäsa na niekoľko dní ako v uzavretých termoskách v studni.

Domorodci sledovali celý technologicky proces spracovania bravčoviny s veľkým záujmom. Ani sekundu sme neboli bez divákov. Videli niečo také prvýkrát v živote. Nikdy ešte nevideli živého brava a nikdy neochutnali zabíjačkové dobroty. Najprv len nedôverčivo ochutnávali naše špeciality, potom sa osmelili a poriadne sa najedli. Pomohli nám svojím apetítom. Cez chutnú bravčovinu stúpala ich dôvera k našim jedlám, až nakoniec sme ich naučili aj na ryby. Je nepochopiteľné, že bývajú pri čistej vode, ktorá je plná najchutnejších rýb, a nikto z nich ešte neochutnal takú dobrotu. Prvý bol učiteľ základnej školy a jeho rodina, ktorí sa odvážili a ochutnali smaženého tajmena na masle. K nim sa potom pridali aj ďalší. Naučili sa ich očistiť, vypitvať, kúskovať, poobracať v múke s paprikou, posoliť a smažiť na horúcom masle do chrumkava. Svätá trojica rybárov, Bohuš, Mírek a Jardo, sú každé ráno pred východom slnka už pri rieke. Vracajú sa do tábora o hodinu-dve s bohatým úlovkom. Z tých 10 - 20 kíľ rýb aj domorodci pravidelne dostávali svoj denný prídel.

Obyvatelia somonu opätovoľ získané nové chute darovaním dobre urasteného škopu. Niekomu sa v hlave zrodil nápad, že by sme ho mali upieť na ražni. Bývali sme na okraji lesa a nazbierať potrebné množstvo suchého dreva bolo len bezvýznamnou maličkosťou. V predvečer veľkej udalosti sme všetci zbierali drevo. Služba v kuchyni dostala za úlohu pripraviť pečeného barana na ražni. Tí, čo očkovali mimo somonu, sa nažhavení a nedočkaví snažili čím skôr skončiť prácu, aby si mohli pochutnať na takej delikátnej pečienke. Problém bol v tom, že škop natiahnutý na ražeň je poriadne dlhá potvora. Žeravá pahreba musí byť pod ním po celej dĺžke, aby sa mäso rovnomerne upieklo. Museli sme pripraviť dve vatre. Jednou sme pripravovali žeravé drevené uhlie, ktoré sme kladli podľa potreby pod barana na ražni. Na dvoch drevených vidliciach sme točili barana natiahnutého na hrubý drevený ražeň. Museli sme dávať pozor, aby sa drevené zariadenie nezapálilo. Okolo vatre bolo strašne teplo a pri točení ražňa sme sa striedali každých päť minút. Mäso sme natierali roztaveným maslom, v ktorom boli rozpustené všetky ingrediencie počnúc cesnakovou pastou až po červenú papriku. Piekli sme sa spolu s baranom päť hodín. Okolo ohnísk sa v diskretnosti posadili zvedaví diváci a hladní kolegovia. Konečne sa otvárali kľby končatín, mäso bolo obalené chrumkavou červenohnedou škrupinou a božská vôňa pečeného mäsa sa šírila do somonu a do lesa. Pečený baran na ražni sa mohol konzumovať.

Obyvatelia somonu videli barana pečeného na ražni prvýkrát. Ponúkli sme pána učiteľa a dargu somonu našou špecialitou. Tí, čo stáli okolo nich, začali slintať, keď videli, ako si pochutávajú na dobre korenenej mäkkej pečienke. Záujem ochutnať tú doteraz nepoznanú dobrotu bol taký veľký, že sme museli ukrojiť kus mäsa každému zvedavcovi. Vzácné mäso pečeného

barana onedlho zmizlo pred našimi očami. Nám zostali iba ohlodané kosti. Mongoli nám ešte v ten večer priniesli nového odratého a vypitvaného škopa. Nasledujúci deň sa zopakovalo naše trápenie pri ražni, ale teraz už bez divákov a hostí.

V Bajan-adrage na každom kroku zisťujeme očividnú zmenu chovania Mongolov voči nám. Nielenže nás uznávajú za svojich dobrých priateľov, ale pristupujú k nám s úctou a veľkým rešpektom za všetko, čo robíme v prospech ľudí alebo pre ich pobavenie. Mongolské médiá sa postarali o to, aby sa celý národ dozvedel o našich pracovných výkonoch a úspechoch, o materiálnej a odbornej pomoci Mongolsku prostredníctvom našej expertnej skupiny. Predpokladáme to na základe úsmevov a posunkov domorodcov, lebo ani tunajším novinám, ani rozhlasovým správam nerozumieme. K popularizácii našich kladov vo veľkej miere prispieva sám Cendechu, ktorý všetko organizačne pripravuje niekoľko dní pred naším príchodom na nové miesto. Naša pracovná morálka a výkony dosiahnuté modernou vybavenosťou sú rovnaké za každého počasia a v každej situácii, čo je pre domorodcov nepredstaviteľné a nepochopiteľné. Odvtedy, ako Slávek zvíťazil nad zápasníkmi, šíria sa fámy o našej mimoriadnej sile a šikovnosti. Už nás nevyzývajú na zápasenie. Získali sme cenné body najprísnejšej poroty po tom, ako som im predviedol jazdu na cválajúcom koni. Suchbaator informoval Cendechu o tom husárskom kúsku. Ako znak uznania priviedol darga somonu tri osedlané kone. Budú slúžiť počas nášho pobytu v somone len pre naše potešenie.

Priložili sme ďalší stavebný kameň k vybudovaniu legendy o československých veterinároch, keď sme spestrili oslavy Deviateho mája a narodenia Bohušovej dcéry skromným ohňostrojom – vystrelením niekoľkých rôznofarebných svetlíc. Kočovníci okrem padajúcich hviezd nevideli pred tým nič podobné.

Potom sa stalo niečo, čo najviac zapôsobilo na tých jednoduchých ľudí. Cendechu trpel chronickým zápalom trojklaného nervu a občas mal silné bolesti. Pri jednom záchvate mu náš starostlivý zdravotník Eugen podal pár tabliet Algeny. U človeka, ktorý ešte nikdy v živote nepoužil taký účinný liek na utíšenie bolesti, bol liečebný efekt Algeny priam zázračný. Cendechu sa rozplakal od šťastia a všade, kde sa len objavil, rozprával o zázračných liečiteľoch. V Bajan-adrage okrem našich ubikácií už bola pripravená jurta, ktorú vymenovali za ambulanciu pre Eugena. Poctený Eugen nemohol, ale ani nechcel odmietnuť trpiacim takúto humanitnú službu a po práci sa celý oddal rozdávaniu liekov z našich zásob. Pred ambulanciou stáli fronty trpiacich deň čo deň. Vysokým percentom úspešnosti liečil zápaly spojiviek, bolesti zubov, hnačky, parazitárne ochorenia, bolesti hlavy a horúčkovité stavy. Lieky Spofa nezaostali svojím efektom za vakcínou Terezína a len zvyšovali našu dobrú povest.

Siedmeho júna prišiel na psa mráz. Keby len na psa, ale aj na nás. Silný vietor vymetal teplý vzduch a prihnal ťažké tmavé oblaky, z ktorých sa valila voda ako z vedra. Teplota klesla za dve hodiny z 30 stupňov na štyri. To by nás ani tak nebolo zranilo, ako tá sračka, ktorá prekonala rýchlosť zmeny tepla a dostavila sa za jednu hodinu. Naraz u všetkých, mimo Slávka. Pravdepodobne ju mala na svedomí smotana, ktorá okrem maškrtných dobrôt mohla obsahovať aj salmonely. Nemohli sme v tej vysokej horúčke ani len ležať na posteli pre časté nutkanie. Jediný drevený záchod v blízkosti našich jurt praskal vo švíkoch. Dvere sme si podávali z ruky do ruky. Doska sedadla napriek nízkym teplotám nestačila vychladnúť, lebo ju rozpálené zadky udržiavali teplú. Slávek prebral funkciu milosrdnej sestry. Varil čaj, dozeral na dodržanie diéty,

na príjem dávok antibiotík, rozdával dávku horkej čokolády, prikladal na roztrasených nemocných teplé prikrývky. Tí, čo boli na druhý deň bez horúčky, pokračovali v práci na ataroch. Akurát, že mali so sebou väčšie zásoby toaletného papiera, čaju a horkej čokolády. Po troch dňoch sme boli bez horúčky, zimomraví a riadne splasknutí.

Perún a Perinbaba sa postarali o to, aby sme sa príliš nezohriali. Poobedňajší orkán vyfúkol aj tie štyri stupne nad nulou a nahradil ich štyrmi stupňami pod nulou. Perinbaba vysypala na nás všetku zásobu obrovských snehových vločiek. Len-len že sme dobehli domov pred snehovou kalamitou. Rozkošatené stromy neudržali váhu mokrého snehu a listnaté konáre sa odlamovali s obrovským rachotom. Niektoré stromy sa doslovne roztrhli napoly, pri čom zaznel výbuch ako po explózii granátu. Tá kanonáda trvala dobrú hodinu, ale zima nás prikovala k posteli až do druhého rána. Na obed sme namerali znovu 28 stupňov tepla.

Štrnásteho júna Cendechu zorganizoval večernú poľovačku na srncov. Do hôr sa pôjde na koňoch, a preto sa na nej zúčastnia iba tí, čo vedia jazdiť, alebo tí, čo sa rozhodli, že budú jazdiť. Po skončení očkovania sme vyrazili s Cendem traja – Slávek, Karol a ja. Cendechu si vybral Dorčiho, najšikovnejšieho pilota gazu, ktorý je zárukou, že v noci potrafíme domov. Dorči nabral smer na severozápad. Bajan-adraga leží na rozhraní stepí a tajgy. Oblasť, kde sa strieda nič, teda step a les, to sa nazýva oblasťou lesostepí. Od sovietskych hraníc sme asi 70 km vzdialení a od čínskych už 750 km.

Škriabeme sa hore po holom južnom svahu kopca. Pardon za urážku. Kopec je zatrávnený. Ešte pred nedávnom sme sa tešili zelenej tráve a hľa, sme takí rozdrapaní od borovicového hája, že rozkvitnutý zelený svah kopca popisujem ako holý. Okolo nás sa dvíhajú kopce k nebu. More kopcov. Severné svahy sú zalesnené, južné sú zatiaľ pokryté zelenou trávou a kvetinami, kým ich letné slnko nezafarbí do šeda. Vystupujem do nadmorskej výšky 1500 metrov. Každý kopec, po ktorom pachtí náš gaz, je vyšší ako ten predchádzajúci. Na každom vrcholku, pred hromadou kameňa a všeličoho iného Dorči preruší jazdu, aby získal priazeň duchov. V strede hromady je zapichnutý kôl, ovešaný farebnými handrami. Táto čudná mohyla sa volá obo. Nikto nevie, kto ju nakládal a kedy. Je večná ako step a hory. Tu šoféri vždy vystúpia z kabíny a jazdci zosadajú zo sedla. Peši obchádzajú trikrát obo a potom pokladú svoje dary, ktorými si naklonia priazeň duchov, ktorí ich ochraňujú počas putovania. Obo sa viac podobá smetisku ako obetnej mohyle. Mongoli kladú medzi kamene svoje dary, ktoré sú viac-menej bezcenným odpadom. Kto nemá pri ruke sošku budhu, drobné mince, hlinené sošky a nádoby, obdaruje duchov všetkými možnými predmetmi, čo má za záhybom délu, vo vreckách alebo v okolí obo. Dorči daroval démonom roztrhnutú pneumatiku a Cendechu prázdnu zápalkovú škatuľku. Dary pútnikov neustále pribúdajú, a tým obo neustále rastie do šírky.

Došli sme do úzkej doliny. Pri malom drevenom zrubu stoja pripravené osedlané kone, pri nich Mongol. Privíta nás v hlbokom predklone s prekríženými pažami na prsiach. Pozýva nás na čaj. Vedie živú diskusiu s Cendem, z čoho sme nerozumeli vôbec nič. Pastier bohvie odkiaľ vykúzlil štyri karabíny a rozdal ich medzi nami. Museli sme ich vyskúšať strelbou na fľaše na vzdialenosť 100 krokov. Presné mušky sme mali aj my, aj pušky. V Mongolsku v každej osamelej jurte pastiera sa nachádzajú strelné zbrane, ktoré sa používajú na ochranu stáda proti dravcom. Vystupujeme na vrchol husím pochodom po strmom krkolomnom chodníku. Na nerovnom kamenistom teréne sa ukázala v plnom svetle kvalita mongolského koňa. Chodník je úzky tak na

jedno kopyto. Kone si kladú nohy pomaly a rozvážne, z kroka na krok, akoby ohmatávali terén pred došliapnutím na celú plochu kopyta. Opatrne a obratne prekračujú vyčnievajúce korene stromov a kamene. Nepodkované kopytá sa priam lepia na ploché kamenné tabule a ani raz sa nepošmyknú na hline alebo na šikmom okraji chodníka. Nebolo nám všetko jedno dívať sa zo sedla do päťsto metrov hlbokaj priepasti. Kone sa nezastavili ani na chvíľu. Hrudníky im pracujú ako kováčsky mech. Z nozdier vyfukujú oblak pary. Na prsiach sa im vyzráža biely spenený znoj. Pred vrcholom ešte zvyšujú tempo. Čím skôr chcú zdolať strmú stenu vrchu. Na hrebeni upevníme koňom na predné nohy putá, ktoré im umožnia voľný pohyb, ale iba v krátkom kroku. Okamžite sa začnú páť.

Cendechu rozostavil strelcov. Zaľahol som na okraji severného úbočia a nehybne sa dívam do lesa, akoby som chcel očami privábiť zver. Nič sa nehýbe. Je ticho. To „hlučné mongolské ticho“ len niekedy naruší zavýjanie jastraba alebo zvuky zo zažívacích orgánov koní. V tom tichu sme zostali nehybne ležať do zotmenia. Nemali sme na čo vystreliť. Tma na nás spadla ako zo strechy. Nad nami úplne nízko lietajú ťažké tmavé búrkové oblaky, hnané silným vetrom. Obklopija nás a sme totálne slepí. Prvýkrát v živote „vidím absolútnu tmu“. K tomu ešte zo sedla koňa vo výške 1000 metrov nad priepastou a v prietrži mračien. Pri každom zablysknutí si radšej zavriem oči, aby som nevidel dole do údolia. Pritiahnem uzdu a pokúsim sa riadiť koňa. Trasením hlavy a frkaním mi dáva na vedomie, že je to zbytočná a ešte k tomu aj nerozmyslená snaha. Má pravdu. Neoponujem. Vyzná sa v tých horských krkolomných chodníkoch lepšie ako ja. Uvoľním uzdu a obidvoma rukami sa pevne držím hlavy sedla. Rovnako bezpečnou chôdzou ako hore na hrebeň sme sa dostali do údolia. Najradšej by som vybozkával to milé, múdre zviera.

Zostúpili sme do doliny z opačnej strany. Autá máme na dobrú hodinu rýchlejšej jazdy. Valí sa na nás prudká letná búrka so všetkým, čo k nej patrí. Hromy, blesky, vietor, dážď. Po krátkom cvale sme sa dostali k dvom jurtám. Cende nás nechal s Karolom pri prvej a dvaja odcválali k ďalšej, ktorá stojí nablízku. Uviazali sme kone o kôl a vošli do jurty. Sajn bajná. Sa sajn bajná a sadli sme si na zem. Vonku bolo letné búrkové dusno, čo nepustilo von zohriaty vzduch z jurty cez úzku štrbinu na kupole. Vetrací otvor bol zakrytý plachtou pred husto dopadajúcimi kvapkami dažďa. Do tej prehriatej suchej sauny chýbali už len naše výpary z premoknutého šatstva. Nechtiac sme vyrušili idylu mladomanželov, ktorí sa chystali k spánku. Chvíľu sme sedeli, popíjali čaj a hlúpo sme sa na seba usmievali. Netrvalo dlho a vystrieľali sme všetky patróny z nášho zásobníka mongolčiny.

Dlhotrvalé mlčanie bolo unavujúce aj pre domácych. Mongolka prestrela kožušiny na zem. Posunkom nám naznačila, že si môžeme ľahnúť. Dokonca vyznačila miesto osobitne pre každého. Budem spať medzi ňou a Karolom. Bolo strašne dusno. Domáci si hodili naháča a zaujali svoje vyhradené miesto. My sme sa vyzliekli iba do gátí. Preboha, len sa nepozrieť na druhého a neprehovoriť ani jedno slovo. Zadržat v sebe

Im bolo teplo, ale nám bolo horúco

smiech pre komiku danej situácie bol oveľa ťažší výkon, ako zliezť z kopca v tej tme.

V Mongolsku všetko, čo je prirodzené, je zbavené ostýchavosti. Keď je zima, je prirodzené, že sa ľudia teplo obliekajú, keď je v jurte dusno a teplo, tak sa zbavujú šatstva. Iný kraj, iný mrav. Nič zlého a hriješného nebolo na tom, ako sa mladá Mongolka ukladala k spánku. Nič hriješné a neobvyklé nesmieme hľadať v ľahkom oblečení žien, ktoré cez poludňajšiu horúčavu pomáhajú pri očkovaní zvierat, a ktorých otvorené výstrihy plátenných košiel dostatočne nekryjú telá ani hore ani dole. V zápale naháňania a fixácie zvierat ani len nepomyslia na to, že lákajú zvedavé pohľady vyspelých Európanov, ktorí pokrytecky za hriech považujú to, čo sa dostane pred verejnosť, ale čo zostane v tajnosti je ospravedliteľné, nech sú to veci alebo činy akokoľvek odporné a nemorálne.

Pred niekoľkými dňami po skončení roboty som popíjal čaj v jurte pastiera. Zvonku sa ozval dupot cválajúceho koňa. Niečo takmer nehučne dopadlo na zem. Otvorili sa dvere a objavil sa v nich malý chlapec, ktorý mohol mať tri roky. Hodil na nás zvedavý pohľad a kolísavým krokom prikrečil k matke, ktorá sedela naproti. Drobnými špinavými ručičkami vyslobodil spoza dčlu matkine prsia plné mlieka, vrhol sa na jednu, potom na druhú bradavku, hučne vycucal z nich životodarné materské mlieko, pri čom obracal na nás svoje zvedavé hnedé očká. Bol to absolútne prirodzený prejav samostatnosti stravovania kojenca. Už menej prirodzené pre nás bolo pokračovanie. Mama vyložila chlapčeka na chrbát koňa, ktorý pevne uchopil hrivu na jeho krku a odcválal do stepi. Vrátila sa do jurty, sadla si na miesto a až potom odložila všetko na pôvodné miesto. Kto by mi doma uveril, keby som napísal, že v Mongolsku kojenci chodia na koni vycučať materské mlieko priamo z ňadier matky?

Za ten čas som skončil meditáciu. Po zhasnutí kahana prestalo pršať. Cendechu nás vyslobodil z kruhu naháčov, poďakoval sa za nás za pohostinstvo a pobrali sme sa domov. Do tábora sme došli pred úsvitom. Srnca sme síce nestrelili, ale sme bohatší o nové nezabudnuteľné zážitky. 16. júna sme sa rozlúčili so somonom. Lúčime sa s divokým lesom, v ktorom sa ohorené stromy v kroví podobali na čierne medvede, s romantickou divočinou, ktorá lemuje koryto Onon golu, s divokými prúdmi rieky, ktoré nás tak štedro obdarovali svojimi nádhernými dravcami. Lúčime sa s našimi koníkmi, s pohodlným táborom a s večernými táborákmi, pri ktorých sme tak radi vysedávali zahĺbení do nostalgických myšlienok. Rozlúčku s milými obyvateľmi somonu Bajan-adraga sme si odkladali na večer. Lúčenie bolo ťažké, ako to býva, keď sa rozchádzajú opravdiví priatelia. Usporiadali sme na počesť priateľov taký ohňostroj, ako nikdy predtým. Bieli anjeli, čo nás obsluhovali, dostali mnoho bižutérie a ušlo sa aj manželkám predstaviteľov somonu, aj pani učiteľke. Nakládli sme väčšiu vatru ako obvykle, pri ktorej piesne domorodcov a naše zneli až do rána. Nie a nie sa rozísť. Oblúbili si nás a my zase ich. Nechýbali ani slzy z úprimných očí domorodcov.

Pred našim odchodom všetci obyvatelia, čo boli schopní pohybu, prišli k našim jurtám. Na čele zástupu kráčala delegácia pastierov z okolitých atarov, ktorá Mirkovi odovzdala dar chovateľov zvierat – krásneho žrebca plaváka, šampióna národných pretekov detí. Vyfotografovali sme ho z každej strany v rôzne aranžovaných pózach – Mirek so žrebcom, všetci so žrebcom a Mongoli so žrebcom. Poďakovali sme sa za krásny dar a potom sme im darovali teraz už nášho žrebca, lebo prepraviť fotografie je isto menej náročné a lacnejšie, ako dostať živého žrebca do republiky.

Ulanbátar 21. júna 1964

Počas cesty do Onderchanu sme väčšinou pospávali. Posledná noc v Bajan-adrage bola pre dlhú rozlúčku príliš krátka. Okolo piatej poobede sme sa konečne doterigali do Onderchanu, kam sa neradi vraciame. Prvý dojem, ktorý získa človek pri prvej návšteve v cudzom meste, je vždy rozhodujúci. Samotné mesto na nás zapôsobilo dobrým dojmom, ale o to horším jeho obyvatelia. K Onderchanu nás viaže prvý neprijemný zážitok, keď sme sa stretli zoči-voči s rasizmom a povestnou aziatskou falošnosťou.

Jedeného z našich mongolských šóférov, pre nás z neznámych dôvodov, chceli nahradiť druhým. Bol urastený, silný a blbý. Na prvý pohľad budil dojem bezcitného vraha. Choval sa k nám nepriateľsky až do tej krajnosti, že fyzicky inzultoval Eugena, aby mu zabránil nastúpiť bez jeho povolenia do auta, v ktorom pricestoval do Onderchanu. Našťastie nadával v materinskom jazyku, z čoho sme rozumeli iba – čechin, a to ostatné sme si mohli iba domyslieť podľa akcentu chrchlavých nadávok, spenených slín okolo kútikov perí a vytreštených krvavých očí. Prečo nenávidel Európanov, to sme sa nedozvedeli. Po našom dôraznom proteste ho Perele musel nahradiť iným.

Omnoho viac negatívnych pocitov v nás vyvolala neúprimnosť vedúcich funkcionárov ajmaku, ktorí konali pod vplyvom konzervatívnych odporcov vakcinácie. Do očí sa usmievali a pokyvovali hlavou na súhlas a za chrbtom všetkými možnými úskokmi bojkotovali naše snaženie. Raz sa vyhovárali na technické nedostatky áut, raz zasa na nedostatok pohonných hmôt, potom na nedovezené zásoby formalínu alebo dreva na kúrenie. Keď už vyčerpali všetku zásobu argumentov, ktoré sme stačili postupne účinnými opatreniami anulovať, odvolávali sa na nerozhodnosť centrálnych úradov, čo už bolo mimo nášho dosahu.

V Onderchane sme sa stretli s kompletným tímom laboratórnych pracovníkov expertnej skupiny. Franto a Roman pracovali v Onderchane na preukázaní účinnosti terezínskej vakcíny. Po dvoch mesiacoch prepravili vlakom pojazdné laboratórium z Brna do Ulanbátaru, odkiaľ na ňom s kompletnou posádkou pricestovali Honza Černovský a Jozef Ruban, ktorí zverili svoj osud do rúk skúsenému pilotovi – dedovi Arnoštovi. O dva dni prileteli na plechovom rapkáči z Ulanbátaru Vašek a Sugaradža, ktorých sprevádzali akademici Zana a Balchandaž. Komisia v tomto zložení mala vyhodnotiť výsledky pokusov. Výsledky vyhodnotenia dopadli v prospech našej koncepcie. Konečne sme zvíťazili na celej čiare. Sugaradža sa aj s akademikmi vrátili do Ulanbátaru už nasledujúci deň, aby organizačne pripravil mohutnú očkovaciu akciu, do ktorej budú zapojení aj sovietski a mongolskí pracovníci veterinárnej služby. Prvý a poslednýkrát bola československá expertná skupina kompletná.

V Onderchane sa nič nezmenilo. Podľa obvyklej pesničky nás hojdali funkcionári a bojkotovali náš odchod. Konečne sme sa 20. mája vydali na cestu. Vzdušnou čiarou je Onderchan vzdialený od Ulanbátaru 220 kilomerov. V skutočnosti musíme prekonať viac ako 400 kilometrov, lebo na 700 kilometrovom úseku rieky je jediný most, ktorým sa dostaneme na druhý breh. Od výdatných jarných zrážok vysoký vodný stav vyradil brody z možnosti prekonať vodný tok vynechaním mosta. Po čom sa kotúľali kolesá vozov 14 hodín sa dá nazvať iba zemskou kôrou, ale cestou v žiadnom prípade nie. Nech by sme boli akokoľvek benevolentní. Ale ani pri naj-

väčšej zaujatosti sa nedá povedať, že by cesta bola jednotvárna. Dosiahnutá priemerná cestovná rýchlosť menej ako tridsať kilometrov za hodinu je toho dostatočným dôkazom.

Prvou prekážkou bola dezinfekčná stanica neďaleko Onderchanu a druhou dezinfekčná stanica na hranici ajmaku, ktorú postavili na predmostí jediného mosta. Tu sa zbíhali cesty vejárovito z každej strany. Poriadok musí byť. Predbiehať sa nedalo. Museli sme sa zaradiť do kolóny čakajúcich vozov. Neďaleko od predmostia na druhom brehu sa terén naklonil trvale dohora. Nepoznal, čo je dole. Tvrdohlavo smeroval k nebu. Museli sme prekonať 1000 metrový výškový rozdiel, aby sme sa dostali cez horský priesmyk do Ulanbátaru. Autá, ktoré niekedy išli pred nami, predsa len zanechali aké-také stopy, po ktorých sme sa štvrali z jedného kopca na druhý. Akonáhle sme sa dostali hore, zistili sme, že vždy je kopec, ktorý sme zdolali, nižší ako ten, ktorý sa dvíha pred nami. Na každom kopci sme odovzdali dary démonom a duchom položením zbytočností na oba. A takto to pokračovalo do nekonečna. Po niekoľkých hodinách sme sa dostali na náhornú planinu. Stopy kolies nás zaviedli k „mŕtvemu mestu“. Bolo dielom rozmarných hier prírodných živelných architektov. Možnože sme práve stretli mesto duchov a démonov. Seizmické pohyby zemskej kôry, blesky, vietor a voda vyčarili bizarné útvary, ktoré sa podobali zrúcaninám veží, oblúkov, sôch a stĺpov antických miest. Tento div prírody pôsobil strašidelne. Vynoril sa z plochej stepi a bez prechodu sa do nej znova zaboril. Ako prízrak.

Na inej planine sa zase vynorila kamenná socha ako prízrak. V jej blízkosti široko ďaleko nič, stála tam sama. Vyskočili sme z áut a obklopili toho kamenného samotára. Musel tu stáť už veľmi dlho, lebo nohy sa mu zaborili hlboko do zeme. Vystavoval vetru svoje telo iba nad kolenom. Pôvodne figúru hunského bojovníka vytesal majster v životnej veľkosti niekedy v šiestom alebo v siedmom storočí nášho letopočtu, ale dnes z nej vyčnieva nad povrch stepi iba polovica. Vzácnu kuriozitou je, že ešte po 1300 rokoch sa dajú dobre rozoznať na vytesanej tvári oči, obočie, nos, ústa a uši. Medzi hlavou a plecóm krk nahradil širokým golierom, ruky mu pritisol k telu, z ktorých ľavá spočívala na rukoväti meča.

Inteligentný Dorčchu, bývalý láma Džordžesuru, a Cendechu si dali hlavy dokopy a po krátkej inštruktážnej porade sme dostali od nich poučku z mongolského dejepisu. Obdivovali a ohmatávali sme dielo neznámeho umelca z doby Hunskej ríše. Kočovnícka Zlatá horda Hunov zanechala na svojej putovnej ceste na pamiatku potomkom kamenné figúry, ktoré sa nachádzajú roztrúsené v oblasti Altaja, Mongolska, Kazachstanu až po stepné oblasti v povodí Donu. Sochy vždy zobrazujú mužskú postavu. Tesali a stavali ich na pamiatku mŕtvych bojovníkov. Pred nimi konali pohrebný obrad, ktorého rituál pozostával z ukážok bojového umenia s rôznymi zbraňami. Často sa pred sochami jedlo a pilo na počesť padlých bojovníkov, pričom kočovníci verili, že duch padlého bojovníka sa vracia do jeho kamennej podoby a zúčastňuje sa hodovania. Preto do rúk figúr vytesávali okrem zbraní aj šálku na kumys.

Po tejto inštruktáži sme si uctili pamiatku padlého, ale predsa ešte stojaceho kamenného hunského Matuzalema obedom z vojenských jednodenných dávok. Uctievanie duchov, démonov a predkov zostalo vo zvykoch Mongolov dodnes. Budovanie oba z kameňa, kostí a odpadu je pohodlnejším spôsobom uctievania ako pracné dlabanie sôch do tvrdého kameňa, ktorý zachoval čitateľnú podobu modelu ešte aj pre nás, aby sme mohli vyfotografovať pri ňom nášho náčelníka – Mirka.

Už ani neviem, či sme na horách, alebo na nížine. Strmý svah je pokrytý zeleným kober-

com, široká dolina tak isto. Náhorná planina sa ničím nelíši od tých predchádzajúcich – to je tá nekonečná mongolská step. Jednu výhodu však má. Ak niečo vyčnieva nad trávnatý povrch len o meter, takto ho zbadáte už zďaleka. Zbadali sme to. Zo zeme vyčnieval šikmo naklonený obelisk, akoby chcel práve spadnúť na zem. Ale kdeže. Stojí tam takto už niekoľko sto rokov. Do jeho bokov vryli odkaz pre potomkov starými urgujskými písmenami. Či to boli Huni, Turci alebo niekto iní, to sme sa už nedozvedeli. Pravdepodobne skrývajú tajomstvá o dávno živých pútnikoch alebo odkazy niektorým duchom a démonom.

Postupujeme podľa fiktívneho cestovného poriadku, v ktorom sú len fiktívne vyznačené stanice, ale zastávky sú realitou. Step – naftalínová komora – step – naftalínová komora – step – vysoký kopec – obo – step – mŕtve mesto duchov – step – mnoho kopcov – mnoho obov – step – hunský bojovník – step – step – step – turecký obelisk – step – dole z kopca – asfaltová cesta – Ulanbátar.

Bolo 22.30 hodín, keď sme vyčerpaní padli do bielej postele v hotelovej izbe, ku ktorej patrila aj kúpeľňa so sprchou, s teplou a studenou vodou. Pach loja z hotelovej kuchyne na piatom poschodí nám voňal ako francúzska kolínska – Chat noir. Dobrú noc.

Ulanbátar 25. júna 1964

Ten, ktorý nebyval niekoľko mesiacov v jurte mongolských kočovníkov v púšti Gobi, nemôže poznať slasť ranného prebudenia v európskom štýle zariadenej hotelovej izbe. Na piatom poschodí je ticho, pokoj a mier a vo dverách nestojí šikmooký hnedý čumil, ktorý sa na vás hodinu díva ako na exotického tvora. Ale niečo medzi jednoduchými pastiermi bolo predsa len príjemnejšie ako v Ulanbátare. Úprimnosť, otvorenosť a srdečnosť ľudí. Zdá sa, že všeobecné pravidlá platia rovnako všade na svete. Tak ako u nás hovoríme, že existujú Pražáci a Čechoslováci, tak aj v Mongolsku je dobré rozdielne dôverovať Mongolom a Ulanbátarčanom.

Pred odchodom do púšte sme si prenajali jednu hotelovú izbu ako úschovňu batožín pre osobné potreby. Nebrali sme všetko so sebou do terénu. Len tak podvedome sme označili zamknuté kufre nenápadnou značkou, aby sme mohli zistiť stopu po prípadnom cudzom zásahu. Značky nám prezradili, že počas našej neprítomnosti vykonali pracovníci tajnej bezpečnosti prehliadku našich batožín. Tušili sme, kto stojí v pozadí. Preradzoval ho ten neúprimný úsmev na tvári, ktorý nikdy nezmizol počas jeho sladkého zaliečania.

Z kufra vyťahujeme pokrčené šatstvo. Pracovné uniformy vymeníme za civilný oblek. Museli sme ho najprv vyžehliť. Prepukne všeobecná veselosť. Všetci sme stratili brušká a prebytočný podkožný tuk. Padajú z nás nohavice. Ani sa nepokúšame o krajčírsky zásah, pomôže si každý sám, lebo ani pán Boh mu nezúži nohavice v páse. Kto má opasok alebo traky, ten má šťastie. Kto nemá, pomôže mu špagát.

To sladké vychutnávanie vymožeností civilizácie a ničnerobenie pokazila správa o smrti Václavovej matky. Oznamili ju cez diplomatický telegraf nášho veľvyslanectva. Nikto z nás ju

osobne nepoznal, ale tu, kde my pätnásti patríme do jednej rodiny a predstavujeme celú domovinu, dotkne sa tá správa rovnako každého. Chceli by sme Václava utešovať, ten však nemá čas ani na to, aby nás vypočul. Sotva mu stačí čas na zabezpečenie zajtrajšieho odletu. Dnes sú aj cukriky horké. Mlčky sedíme v izbách. Nikomu sa nechce von. Niečo sa v nás búri proti krutosti osudu. Derieme sa za ušľachtilú vec a život nám dáva ako memento taký bolestný kopanec. Bolí to. Pred nedávnom nás z rovnakých dôvodov opustil Franta. Václav mal odcestovať o niekoľko dní, ale osud mu nedoprial takú dôstojnú rozlúčku, akú by si právom zaslúžil. Vyprevadili sme ho všetci až k lietadlu. Slovmi sa nedá vyjadriť ten úprimný súcit s jeho bolesťou. Správa o smrti blízkeho aj doma je vždy hrozná. Tu sa znásobuje jej šokujúci účinok tými desaťtisícimi kilometrami. Stáť na betóne letiska a dívať sa do smutnej tváre odchádzajúceho kamaráta, ktorý nám cez malé palubné okno naznačuje, že nám všetkým ďakuje za priateľstvo, uznanie, pochopenie, trpezlivosť a vynikajúcu pracovnú morálku, je nesmierne skľučujúci pocit. Je jeden z nás. Nikdy predtým nikto z nás tak jasne neregistroval pocit spolupatričnosti. Vašek je dojatý, my tiež. Sme tvrdí chlapi, ale v prvom rade citliví ľudia. Nehanbíme sa za slzy. Lietadlo sa pohlo. Poslednýkrát sa mu pozeráme do očí. Rozumieme jeho pohľadu, ktorým sa od nás lúči. Praje nám ďalšie úspechy. Fandí nám. Najradšej by zostal s nami. Cítíme, že nás má rád a cíti, že nás k nemu viažu také priateľské putá, ktoré len málokedy zväzujú človeka s človekom. Uznávali sme ho ako vedúceho nie preto, že bol menovaný ministerstvom, ale pre jeho odbornú skúsenosť a zdatnosť, húževnatosť, nekompromisnosť a spravodlivosť. Bude nám veľmi chýbať. Nad nami nízko preletelo lietadlo. Rozvírilo vzduch, ktorý strhol so sebou aj pochmúrne myšlienky. Určite Ťa, Vašku, nesklameme.

Od nášho odchodu do púšte sa výrazne zmenilo mnoho vecí aj v meste, aj v hoteli. Personál je prijateľnejší, prívetivejší, ochotnejší, a tak trošku viac európsky. Možno, že my sa dívame na svet reálnejšie, lebo máme menšie nároky. Faktom je, že Mongolsko sa pripravuje na prijatie prvých turistov zo zahraničia z dolárovej oblasti. Celkom sa ešte nepripravili, lebo sme stretli hygienika z Brna, ktorý je služobne vyslaný OSN do Mongolska. Mal plnú peňaženku dolárov, ktoré mu v banke nezamenili na mongolské tugry, v obchode mu nepredali chlieb a v jedálni hotela nedostal obed. V porovnaní s nami sme ho mohli pokladať za boháča a dobre padlo nám chudobným požičať peniaze boháčovi. Okrem rubľov banka nepoznala cudziu menu a na začiatku júna ešte nestačila naštartovať na doláre. Využili sme pracovné zaťaženie pracovníkov banky a hlavne to, že si nepamätajú tváre Európana. V náš prospech hrala aj administratívna neskúsenosť pri výmene stanoveného limitu výmeny rubľov na cestu z Ulanbátaru do Prahy. Cestujúci predložili cestovný pas a mohli si vymeniť jednorazový limit vo výške 20 rubľov. Pracovník banky zapísal do evidencie číslo pasu a vydanú sumu peňazí. Do cestovného pasu neurobil žiadny záznam. Dal iba potvrdenie o prídele rubľov. O dva dni sa všetko mohlo zopakovať, lebo v banke nikto nekontroloval podklady oprávňujúce uskutočniť cestu, ani dátum predchádzajúceho zápisu do evidencie o vydaní peňazí. Takto sme mohli pomaly zbierať ruble na spätnú cestu cez Moskvu, kde sme mienili nakúpiť suveníry členom rodiny a najbližším priateľom. K takému praktickému rozhodnutiu sme dospeli vtedy, keď sme dôkladne prečesali všetky možné a nemožné obchody v meste.

Vymedzený čas pre obsluhu návštevníkov jedálne hotela síce nezmenili, ale v ich obsluhu nastala citelná zmena. Čašníčky si obliekli rovnošaty a sú upravené. Dokonca výmena sa netý-

ka len oblečenia, ale aj dievčenského exteriéru. Vybrali pre túto prácu celkom pekné exotické krásky. Obratne a ochotne obslúžia hostí s milým úsmevom na tvári a dohovoria sa s nimi aj po rusky. Obohatili aj jedálny lístok európskymi jedlami. Zmenilo sa podnebie a kvalita vody z vodovodu. Pred dvoma mesiacmi sme pochvaľovali mäkkú vodu, teraz nadávame na jej tvrdosť. Trápil nás suchý vzduch a teraz nadávame, že nám neschne bielizeň. Pre vysokú relatívnu vlhkosť vzduchu sa neodparuje pot z povrchu tela. Poludňajšiu teplotu 35 stupňov znášame oveľa horšie ako 45-stupňové horúčavy v púšti. Košele sa nám lepia na chrbát a spotrebujeme enormné množstvo tekutiny. Nepomáhajú ani studené sprchy ráno, na obed, večer a v noci. Asi je to dôsledok dvojmesačného pobytu v púšti.

Napriek všetkým kladným zmenám zostalo mesto mestom kontrastov. Kľučky dvier hotelových izieb otvárajú dvere ťahom nahor, nie potlačením nadol. Poschodové bytovky v centre mesta sú vyľudnené, nikto v nich nebýva. Mešťania sa vysťahovali do lesa a bývajú za primitívnych podmienok v jurtách alebo v drevených zruboch natlačení vo vymedzenom a obmedzenom priestore. Strediská hrdo nazývajú dačou. Na dači bývajú aj vládni činitelia a pracovníci centrálnych úradov. Dača elity je vzdialená od ich pracoviska 150 km. Ráno pricestujú na pracoviská vládnymi volgami a po skončení pracovnej doby sa vracajú volgami na daču. Náklady na prepravu osôb zatažujú mongolský štátny rozpočet a čiastočne aj rozpočet tzv. vyspelých socialistických štátov RVHP, ktoré v rámci internacionálnej pomoci tzv. rozvojovým krajinám „prvého, druhého a tretieho sveta“ musia dobrovoľne ukrojiť z vlastného bohatstva. A ani nie málo. Zaujímalo nás, aké množstvo pohonných hmôt spotrebujú na tento luxus a získali sme „vyčerpávajúcu“ odpoveď: *„My sme zaostalá krajina, a preto u nás ešte nie je zaužívaná inventarizácia skladových zásob.“* My to chápeme po svojom – z cudzieho krv netečie.

K všetkým dopravným značkám v meste pribudli tabule zákazu fotografovať. Prečo? Nevie nikto. V múzeu a v cisárskom paláci tento zákaz nie je. Mešťania si vymenili zimné dely za letné košele, čižmy za poltopánky, klobúky za čapice. Ženám voľne visia zapletené vrkoče po zadky a na lesklých havraních vlasoch sa odrážajú slnečné lúče. Obliekli si dely z tenkého, pestrého, farebného brokátu a na odľahčených nohách, obutých do letných sandálov, hrdo vykračujú po platanmi zatienených chodníkoch zahalené do neviditeľného oblaku ťažkého parfumu.

Šedý park v strede hlavného námestia sa zmenil na farebnú mozaiku z krásnych kvetov. V jazierku fontány plávajú zlaté rybky, ktoré priťahujú zvedavé očka detičiek. Ochranný múrik rybníka mizne pod nahnutými teličkami zvedavcov. Rozkošatené stromy vrhajú blahodarný tieň na spotených cudzincov. Domorodcom tá júnová horúčava nevadí. Pokiaľ človek zostane len na námestí, získa dojem, že sa nachádza vo väčšom sibírskom meste. Chýbajú typické prvky ázijskej architektúry. Monštrá ruských budov zakryjú aj to málo, čo je typické pre Áziu. Iba dve stavby nezapadnú do jednotvárneho priemeru. Hotel, v ktorom bývame, a nový obchodný dom. Obe sú dielom československých stavbárov.

Z moderného hotela sa vydáte dolnou ulicou k Univermagu. Navštívite starý obchodný dom, výberový obchod, v ktorom sa všetko predáva len za ruble, a to vám pomôže porovnať rozdiel medzi tovarom, cenami a obsluhou. V modernom obchodnom dome a v tých tradičných. Sklamany zistíte, že rozdiel je iba medzi stavbami a v počte poschodí. Valutový obchod sídli v skromnej prízemnej budove, starý delgúr sa už rozťahuje na dvoch podlažiach a nový Univermag na piatich. Ťažko si niečo vyberiete z ponúknutého tovaru, ktorý vám nikto neponúka.

O bežný spotrebný materiál, ktorý sa hodí do júrt a na dlhý pobyt kočovníka v stepi, o gýčové čačky a bazárový ležiak zo socialistických krajín nemáte záujem. A keď konečne objavíte niečo, čo pokladáte za vhodné kúpiť, tak vás čaká dlhý boj o získanie tovaru za svoje peniaze. Vyhlíadaný tovar, po ktorom túžite, leží na regáli na dosah ruky, vo vzdialenosti poldruha metra od vás. Neviete ho pomenovať, tak na neho ukazujete ukazovákom vystretej ruky. Reakcia na vašu posunkovú objednávku je odpoveď predávajúceho personálu precedená cez zuby - bachkoj alebo mitikoj, čo znamená odmietnutie. Nerozumiem alebo nemáme. Pre nás Európanov ako zákazníkov, ktorí sú zvyknutí na obchodné pravidlo, že pri nákupe v obchode sú pánmi, je neuveriteľná a nepochopiteľná vytrvalosť obsluhy v mongolských delgúroch zotrvať v odmietnutí zákazníka a za každú cenu nepredať tovar cudzincom.

V pondelok sme objavili ochranné okuliare pre cestovateľov v púšti. Chránili oči proti silnému svetlu a proti prachu. Žiaľbohu neboli účinné proti nervovému zrúteniu. Kým sme ich v stredu získali, aby sme si uchránili oči, boli sme zrelí na psychologické ošetrenie. Na regáli za susedným pultom sme objavili pekné čínske pohľadnice, na ktorých obrazy boli vyšívané farebnými hodvábnymi nitkami. Predavačka chýbala za pultom pondelok až piatok, ráno, doobeda a poobede. Tovar na regáloch za osirelým pultom bol pre kupujúceho nedostupný. Každá predavačka bola cvičená na predaj tovaru iba za jedným pultom. Nebolo vo zvyku zastúpiť neprítomnú.

Deň čo deň sme navštevovali Univermag. Márne. Až v piatok povolili nervy Bohušovi a chcel tam demonštrovať ukážku samoobsluhy. Práve sa chystal prekročiť pult, keď zbadal ležiacu postavu na prestretých novinách na dlážke pod pultom. Predavačka tam spala cez pracovnú dobu. Bohuš v tom akútnom štádiu zúrivosti zabudol, že nie je v pražskej Bielej labuti, začal nepríčetne revať darga, darga, kým nepribehol vedúci Univermagu v hedom obleku. Chmatol ho za plece a vliekol k pultu a vedúci pochopil, že sa mu asi nepáči spiaca princezná, ale Bohuš nepochopil ospravedlenie jej skutku, že je ospalá, lebo dochádza do práce z ďalekej dače. Aspoň sa nám podarilo zaobstarat niekoľko pohľadníc, ktoré sa počas nášho pobytu už nikdy viac neobjavili na regáli.

Skúsili sme šťastie hornou ulicou, ktorá vedie k čínskym obchodom. Na začiatku ulice, ktorá sa stále zužuje, sú malé obchody potravín a pojazdné predajne všeličoho. Tam, kde je ulica najužšia, stoja na jednej strane v jednom rade drevené chatrče čínskych obchodníkov. Strechy drevených chatrčí sú nebezpečne prehnuté od zeminy, ktorá nahradzuje bežnú strešnú krytinu. Vyrastá z nej tráva ako na stepi. Nie je ani zvláštnosťou, že po výdatnejšom daždi sa strecha prevalí na obchodníka a kupujúcich. Pred každým úzkym vchodom stojí početná skupina handliarov. Tu sa stretnete s opačnými maniermi ako v meste. Tu vás obchodník vyhladá, ťahá za rukáv k regálom, alebo vám ponúka svoj tovar na ulici. Tu sa ocitnete uprostred typickej kúpeckej atmosféry Orientu. Raritou ukojenia nákupnej vášne je kúpa hocičoho vo vnútri obchodu a jeho okamžité ponúkание na predaj alebo na výmenu podobne posadnutým ľuďom pred obchodíkom. O čo sú obchody skromnejšie, o to je sortiment ponúknutého tovaru bohatší. Číňania a Mongoli navštevujú najmä predajne s miešaným priemyselným tovarom, kým Európania viac vyhládávajú obchody so zeleninou a ovocím.

Svet je naozaj malý. Karol stretol bývalého spolužiaka z gymnázia, ktorého nevidel od maturity. So skupinou špecialistov zabezpečuje špeciálne technické vybavenie novej nemocnice. Ne-

mocnicu vybudovali tiež naši stavbári a zariaďujú ju naši špecialisti najmodernejšími prístrojmi v rámci internacionálnej pomoci. Karol získal vzácnu informáciu o existencii exotickkej atrakcie mesta, o nedelnom bazári, ktorým sa Mongoli veľmi nechvália a tvária sa, že o ňom nemajú ani poňatia. Nakreslil mu plán, ako sa k nemu dostať. Ahoj, tak teda v nedeľu.

Čínska štvrť sa začína úzkou uličkou za posledným čínskym obchodom. Dostanete sa tam cez úzky drevený most nad silne zapáchajúcim potokom. Obytná časť je oddelená od ulice vysokým dreveným plotom. Či sa táto čínska kolónia aj úradne nazýva čínskou štvrťou, to neviem, my sme ju nazvali Úzka ulica, vhodná iba pre peších chodcov, cyklistov, jazdcov a pre dvoj-kolesovú káru. Pozvoľna sa dvíha k vrcholku kopca, na ktorom dominuje vzácna budhistická religiózna pamiatka – kláštor Gandan. Medzi drevenými plotmi sa valí prúd ľudí ako voda vo vybudovanom odvodovom kanáli. Deti, zhrbení starci opierajúci sa o palicu, muži s nákladom na chrbte alebo na hlave a mnoho, naozaj strašne mnoho žien, ale ani jedna bez dieťaťa. Vysoký drevený plot, muži s vyholenou hlavou, s tenkým zapleteným vrkočom na zátylku, kozou briadkou a matky s deťmi vytvárajú harmonický kolorit a atmosféru pravého Orientu. Nikdy nestretnete Čiňanku bez dieťaťa. Len s jedným je tiež vzácnosťou. Jedno nesie v batohu na chrbte alebo na prsiach, ale najčastejšie aj jedno aj druhé a k tomu ešte dve cupitajúce sú zavesené do sáry jej širokých pestrofarebných nohavíc.

Vysoké, štíhle, rovné tyče plotov priliehajú k sebe tak tesne, že ani mucha si nenájde škáru medzi nimi. Musí namáhavo nabráť výšku a prekonať vysokú bariéru, aby sa mohla dotieravo popásť na kútikoch očí a úst detí, na zahodenej kosti, výkaloch psov alebo na jedle v lone slepého starca. V pravidelných vzdialenostiach od seba sú v plote zasadené dvere, cez ktoré sa dostanú obyvatelia do bočných ulíc a odtiaľ do svojich obydlí. Pre frekventovanú premávku chodcov sú teraz otvorené a máme možnosť nahliadnúť do priestranného sídliska. Jurty stoja v dlhých vyrovnaných radoch a len Pán Boh a Čiňania vedia, ako trafiť domov. Na brehu potoka, ktorý tečie cez kolóniu, sú zeleninové záhony a záchytné jamy výkalov. Ich obsah sa využíva na hnojenie záhonov. Predávajú tento vzácny voňavý materiál za peniaze. Koľko pýtajú za jedno objemné vedro, to som sa nedozvedel. Nevie, ako by reagovali kupci na zvedavosť Európana. A kupcov tam bolo mnoho. Pestovatelia zeleniny disciplinovane stáli v rade pred veľkou jamou. Po naplnení vedier ich zavesili na hák na oboch koncoch dlhej palice a odnášali k záhonom zeleniny na vlastných pleciach.

Trošku sme sa zdržali, lebo sme zablúdili v tom jurtovom labyrinte. Aby sa náhodilý návštevník mohol ťažšie orientovať, Čiňania natreli všetky ploty modrou farbou. Ako orientačné body dobre poslúžili politické heslá na plote, samozrejme nie svojím obsahom, ale rozmermi a dĺžkou textu, ktorý sme aj tak nevedeli prečítať. Bola to pre nás pravá čínska dedina. Pod čínskou štvrťou sa nachádza jurtová štvrť Mongolov. Čiňania mali toľko rozumu, že si vybrali to lepšie miesto, lebo všetko tečie zhora nadol. Čiňania majú povolený pobyt do konca tohto roka. Koncom roka odchádzajú z Mongolska na príkaz najvyššieho dargu socialistického spoločenstva Chruščeva, ktorý sa pohádal s dargom najpočetnejšieho socialistického štátu, s Mao Ce-tungom. Čiňania budujú modernú mestskú štvrť. Odvádzajú perfektnú a precíznu prácu. Obdivuhodná je ich pracovná morálka. Pracujú na stavbách od skorého rána do pozdnej noci. Ich odchod bude pre Mongolov veľkou stratou.

Nedeľa bola teplá a snečná. Vyzbrojení kamerami sme sa s Karlom vydali na cestu k bazáru.

Podľa nakresleného plánu sme sa cez kľukaté uličky čoskoro dostali k cieľu. Bazár sa rozprestieral na okraji mesta pri rieke. Zaradili sme sa do prúdu domorodcov, ktorý nás vždy prudšie strhával so sebou do lievikovito sa zužujúcej tiesňavy. Tam, kde by sa žiadne auto neprepchalo, bola dopravná značka zákaz vjazdu pre motorové vozidlá. Som presvedčený, že ho aj dodržiavali. Už sme boli stlačený davom do stredu prúdu, kde sme nemohli byť pánmi nad vlastnou slobodnou vôľou a mohli sme sa pohybovať iba jedným smerom. Dopredu k bazáru. Dav nás prepasíroval cez bránu. Tam nás pristavil milicionár a upozornil na prísny zákaz fotografovať a filmovať. Aj bez zákazu a upozornenia by sme sa nesnažili o zdokumentovanie návštevy v tomto Babylone, lebo v tom ľudskom zveráku sme cítili opakovane jemné pohladenia na miestach, kde sa obyčajne nosia peňaženky. Optiku sme mali už schovanú za košeľou. Milicionár nám nedôveroval a nasledoval nás ako tieň. Tváril sa síce nenápadne, ale o to viac bol nápadný.

Nepotrebovali sme vysvetlenie, prečo Mongoli neradi vidia v bazári cudzincov. Nechápu, prečo je pre nás vzácnou exotickou atrakciou to, za čo sa oni hanbia. Došlo nám to hneď po prekročení brány. Na obrovskej ploche niekdajšej zelenej lúky, ktorú ohradili vysokým dreveným plotom, milióny nôh už dávno rozomleli trávu a pevný povrch pôdy na jemnú múku. Ako hneď oblak sa vznáša vo výške hlavy a usadzuje sa v nose, v ušiach a za golierom návštevníkov. Tam sa mení na žlté blato. V tom oblaku prachu narážali do nás kupci, vreckári, bez cieľa pobehujúci zvedavci, zlodeji, ktorí nepôsobili obzvlášť dobrým dojmom. Strkali do nás, šliapali na päty a slepí žobráci nás mlátili po nohách palicou, ktorou si vyhmatávali cestu. Museli ste šikovne uvoľniť cestu jazdom na koňoch, somároch alebo ťavách, pri čom sme sa pošmykli raz na kope čerstvých výkalov, raz na zbytkoch rozkladajúceho sa tela potkana.

Bazár je pravdepodobne privilégiom mužov. Niežeby sem ženy nemali prístup, ale bolo ich tu podstatne menej. Zrejme nemajú toľko obchodného ducha a odvahy ako muži. Kupujúci sa z minúty na minútu zmenili na predávajúcich, aby sa vzápätí znovu stali kupujúcimi. Tovar sa predával zo zeme, zo stola, z plošiny dvojkolesovej káry a zo sedla. Kradnutý alebo zakázaný spoza záhybov délu. Kupci predávali svoj tovar stojmo, v behu a ležmo. S kradnutým alebo so zakázaným tovarom často menili svoje stanovište. To, čo tu ponúkali na predaj, je priam neuveriteľné. Všetky druhy zvierat, strojov a zbraní, všetko čo sa dá použiť a čo sa vôbec nedá použiť. Hrdzavé klince a deravé pneumatiky, hodinky bez mechanizmu a ozubené kolieska do hodínok, hrniec bez dna a rýchlostnú skriňu do auta s dolámanými ložiskami, prázdne nábojnice a súčiastky do písacieho stroja, zakázané religiózne pamiatky a vľahnúťšie noviny.

Nepatrím medzi úzkostlivo fajnových ľudí a videl som v živote už dosť špiny. Ale toľko a takú ako v bazáre v srdci Ázie, to aj mňa šokovalo. Vzduch bol otrávený neznesiteľným smradom spáleného loja, vykypeného mlieka, čerstvej krvi zabitého barana a výkalov všetkého druhu. A to všetko sa zmiešalo s odpornou sladkou vôňou sovietskych parfumov. Bolo správne držať v tajnosti existenciu bazára pred Európanmi. Keby ho navštívili pred stolovaním, stratili by chuť do jedla na niekoľko dní. Keby sa tam priplietli s plným žalúdkom, tak by odtiaľ zaručene odchádzali s úplne vyprázdneným.

Bazár je otvorený vo vymedzenom čase vždy len v nedeľu. Milicionári otvárajú a zatvárajú jeho bránu a prísne dbajú na dodržanie povoleného času. Majú na starosti kontrolu nad legalizovaným kupčením s tovarom pochybného pôvodu. Neprišli sme do hotela s prázdnyimi rukami. Z kontrabandu sa podarilo Karlovi výhodne kúpiť bronzovú sošku Budhu a mne fľaštičku pre

šnupavý tabak z čínskeho porcelánu. Pred vchodom do hotela stál Balandorč. Ohúril nás svojou otázkou: „*Tak ako bolo v bazáre, čo ste tam kúpili?*“ S nikým sme nehovorili o našom zámere navštíviť bazár, a tým sa prezradil, že nás sledovali, že sme stále sledovaní. Suveníry v našich vreckách boli také malé, že unikli pred jeho skúmovým pohľadom. Čo sám nepovieš a druhý to nevidí, to ani neexistuje. Povedali sme mu len toľko, že to bolo zaujímavé.

Hotel Ulanbátar sa premenil na ozajstný interhotel. Pred vchodom stojí vrátnik oblečený vo vyžehlenej livreji. Na oboch stranách vchodu do vstupnej haly umiestnili elektrické čističe topánok. Doteraz prázdne priestory butikov v recepcnej hale sa naplnili výberovým tovarom, šperkami, krištálom a vzácnymi kožušinami. Tuzex nás dohonal v Ulanbátare. Tovar môžete kúpiť iba za tvrdé valuty. Už ani doteraz najtvrdšie ruble nemajú požadovanú tvrdosť. Všetky hotelové izby a stoly v jedálni sú obsadené. Ubytovali sa športovci z Kórei, lukostrelci z Budapešti, skupina turistov z USA, NSR a NDR, noví experti zo ZSSR. Pri stole sedia spolu s pracovníkmi svojich diplomatických úradov. Nadväzujem známosti. Každý náš pohyb je ostro sledovaný. Po troch mesiacoch pobytu v Mongolsku už rozoznávame domorodcov, kto je kto a prečo je v jedálni. Špehuji majú zvláštny pohľad. Aj na svet, aj na ľudí.

Niektko zo skupiny amerických turistov si sadol ku klavíru. Vyčaril klávesmi známe melódie večne zelených šlágrov. Obstáli sme klavír a tlieskali klaviristovi. Američania sa cítili ako stratení ľudia v neznámom pralese, lebo doteraz nemali tlmočníka. Potešili sa, že majú možnosť získať cenné informácie. Jeden z ich skupiny hovoril po francúzsky a druhý po nemecky. Tak ako v našej skupine. Vznikla zaujímavá konverzácia. Otázku vyrieknutú po anglicky sme obdržali vo francúzštine, preložili sme ju do ruštiny Balandorčovi, ktorý sa opýtal kompetentného turistického sprievodcu po mongolsky. Odpoveď v mongolčine nám Balandorč preložil do ruštiny a my sme ju tlmočili Američanovi po francúzsky alebo po nemecky, aby informoval svojich priateľov po anglicky. Počas toho naozaj živého rozhovoru sme si stačili za hodinu vymeniť najviac tri vety. Balandorč sa od nás nevzdialil ani na sekundu. Držal sa nás ako kliešť. Všetko sme mu museli prekladať a bol natolko nažhavený, že sa živo zaujímal už aj o to, o čom sme sa bavili medzi sebou. Preložili sme mu to, čo sme pokladali za vhodné.

Pripravovali sme zásoby na pokračovanie očkovacej akcie. Okná sme nechali na izbe dokorán otvorené, veď bol krásny letný deň a úplné bezvetrie. Vrátili sme sa do hotela poobede v pravý čas. Len čo sme sa umyli a obliekli, zotmelo sa. Boli sme len v strede popoludnia. Silný vietor nám v izbe všetko rozhádzal. Od juhu sa k nám veľkou rýchlosťou valila tmavá čierňava. Vedeli sme, čo nás čaká. Jednu púštnu búrku sme už mali za sebou.

Sotva sme zavreli okná, vonku sa rozpútal peklo. Orkán z púšte prihnal oblaky piesku a celé mesto sa behom pár minút ocitlo v úplnej tme zahalené do oblaku rozvíreného prachu. Dívali sme sa cez sklenené tabule, ako padajúca opona zakryla pred našim zrakom najprv hory, potom rieku, mesto a nakoniec sme nevideli vôbec nič. Jemné zrnká a kamene piesku hnané silou vetra dopadali na sklo a vydávali ohlušujúci zvuk. Rozsvietili sme lampy. Chvála Budhovi, že sme dobehli včas. V duchu sme vyjadrili úprimnú sústrasť hosťom opustených izieb, ktorí nemali také šťastie, že pred odchodom zavreli okná. O paralyzovanej premávke pod nami svedčili nehybné svetlá reflektorov áut, ktoré vryli žltý tunel do prachovej clony. Vodiči ich nechali rozsvietené, aby bolo viditeľné vozidlo, nie preto, aby vodiči videli na cestu.

Domorodci s radosťou vítajú takúto búrku, lebo je predzvesťou obdobia dažďov. Máme sa

na čo tešiť. Prachová búrka trvala do večera, kým ju nespláchla prudká prietrž mračien. Voda sa valila ako vyliata z vedra, stačila nám prekaziť večerný program. Boli sme vychystaní navštíviť varietné predstavenie irkutských umelcov. Balandorč sa postaral o náhradný program. Zahlásil účasť vzácných hostí na záverečnom bankete celoštátneho zjazdu mongolských žien, ktorý sa konal v športovej hale neďaleko hotela. Ach, Bože, čím sme si vyslúžili taký trest? Vo veľkej sále stáli dokola k stene prilepené ženy, oblečené do farebných hodvábnych délov. Veľmi mnoho žien. Chlapa ani jedného. Až potom, keď sme sa už lepšie rozohľadli, zbadali sme štyroch hudobníkov v rohu haly. Balandorč niečo brebtal a ženy mu zatlieskali. Hudba začala hrať a ženy k nám pribehli z každej strany a skôr, ako sme stačili utiecť, ocitli sme sa v strede tanečného parketu, kde nám statočne šliapala po nohách niektorá z miestnych krásavíc. Červené, šedé, modré, tyrkysové, žlté, zelené, purpurové a hnedé ženy s čiernymi vrkočmi na chrbte nám nedopriali trošku oddychu. Bolo ich tam niekoľko sto a nás strašne málo. Každá si považovala za povinnosť zatancovať si s nami, pri čom im vôbec nevadilo, že nemáme ani poňatie o tom, čo je to za tanečný rytmus, ktorý vychádza z tých vŕzgajúcich hudobných nástrojov. Nemohli nám pomôcť ani naše partnerky, lebo nám nerozumeli. A tak sme statočne šliapali jeden druhému po nohách.

Boli sme omámení vôňou ťažkých parfumov a lacných mydiel. Pred polnocou sa skončilo naše utrpenie. Na ulici nás čakalo nové prekvapenie. Nová prietrž mračien premenila ulice na koryto rieky, v ktorom sa valila voda siahajúca po kolená. Mesto nemá kanalizáciu a povrchová voda zo zrážok môže len voľne odtekať ulicami do rieky. Iné nám nezostalo, iba sa vyzuť a vyzliecť si nohavice. Tento sprievod v gatiach bol najzábavnejšou atrakciou večera. Do rána nebolo po vode ani najmenšej stopy. Ktorá sa nedostala do koryta Tuly, vysušili ju horúce lúče slnka a vysal ju večne smädný suchý mongolský vzduch.

Pre prípad nepriaznivého počasia a na skrátenie dlhých nocí sme si našli príjemnú zábavu. Dedo, Apík, Karel, Slávek a ja sme neúnavní, keď zasadneme k stolu na partičku kanasty. V peknom počasí nás lákajú vysoké vrchy, ktoré sa dvíhajú na druhej strane povodia Tuly. Najvyšší z nich – Čojbalsam uul – sa týči nad 2000 m. Vystupujeme po strmom kamenistom svahu. Pri zastávkach si líhame do koberca plesnivcov alebo farebných alpiniek. Pred vrcholom sa dostaneme cez zmiešaný les do cédrového a borovicového lesa. Nehlučne sa pohybujeme po úzkom chodníku obrastenom machom, po ktorom chodí iba zver. Po oboch stranách chodníka rastú vysoké paprade. Sme v národnom parku Mongolska, v chránenej rezervácii. Nevyrušujeme ani hravé veвериčky, zvedavého hlucháňa alebo hniezdiaceho orla. Raz nám vyrážajú dych srnce, inokedy obrovské paroháče. Úplne na vrchole vo výške dvetisíc metrov nás prekvapili močiare dobre zamaskované hustým zeleným porastom. Pri hľadaní príchodu cez zradné bahno vyplašíme losa.

Výletom do nádhernej prírody sme vyplnili celý deň. Do hotela sme sa vrátili premočení do nitky. To, čo na nás zostalo suché po prekonaní močiarov a horských bystrín, výdatne pokropil letný lejak. V hoteli nás obklopili kolegovia, ktorí zostali doma. Vzrušene oznamovali niečo, čo pokladali za veľmi dôležité. Hovorili všetci naraz, takže trvalo dobrú chvíľu, kým nám začalo brieždiť v hlave, o čo vlastne ide a prečo je to osie hniezdo také podráždené. Americký turista počas podávania obedov v jedálni znovu zasadol ku klavíru a peknými melódiami privábil vďačných poslucháčov. Naši boli okolo neho medzi prvými. Pokračovali v medzinárodnej diskusii. Američania sa sťažovali, že Mongoli nie sú ochotní ukázať, v ktorej nemocnici hospitalizovali

jedného turistu z ich skupiny, ktorý náhle ochorel, a ktorého by radi navštívili. Jozef Urban sa ponúkol, že ich tam zavedie. Po ceste sa americkí turisti sťažovali na mongolskú cestovnú kanceláriu, ktorá sľubovala viac služieb, ako im v skutočnosti poskytovala. Boli sklamaní a nespokojní, lebo doteraz poskytnuté služby boli nepomerne menšie a chudobnejšie v porovnaní so sľúbeným programom a vyinkasovaným množstvom dolárov za cenu zájazdu. K debatujúcej skupine sa pripojil vedúci cestovnej kancelárie, ktorý naliehal na Jozefa, aby preložil obsah rozhovoru do ruštiny. Jozef mu ochotne a veľmi rád vyhovel, čo sa ukázalo ako osudová chyba. Vďační Američania za ochotu a za milú spoločnosť obdarovali všetkých prítomných členov našej expedície suvenírom. Známkami, plaketami a odznakmi, na ktorých bol znázornený zavraždený prezident Spojených štátov J. F. Kennedy. Politický kolotoč sa dal do pohybu. Urazený riaditeľ cestovnej kancelárie, ktorý pravdepodobne bol úzkym spolupracovníkom štátnej bezpečnosti, kritiku Američanov a preukázanú láskavosť Jozefa posúdil ako konšpiráciu proti mongolskému socialistickému štátu. Ponáhlal sa splniť svoju vlasteneckú povinnosť oznámiť odhalenú protištátnu činnosť pracovníkovi ministerstva vnútra Balandorčovi. Ten sa okamžite spojil so súdruhom Novákom, tajomníkom československého zastupiteľstva, ktorý s plnou právomocou veľvyslanca zastupoval úrad. V tom čase sa striedali rotujúci veľvyslanci na zastupiteľských úradoch a novovymenovaný veľvyslanec ešte nenastúpil.

Súduh Novák, tajomník nášho zastupiteľstva, namiesto toho, aby nás bol zastupoval ako obhajca v tejto banálnej a nevinnej veci, ujal sa svojej moci ako žalobca. Jediné vysvetlenie jeho aktivity asi spočíva v tom, že bol malého vzrastu a absolvoval politické školy, v ktorých získal kvalifikáciu súdruha. Jeho manželka ho ocenila takto: mój Pepo je veľmi moudrej, a proto je zde takovým pánem. Geniálny Pepo trpel napoleonským komplexom a teraz sa mu naskytila príležitosť odhaliť protištátne sprisahanie. Namiesto toho, aby sa zastal občanov, ktorých reprezentuje, utopil ich prostredníctvom horúcej linky diplomatického telefónu. Spojil sa s ešte múdrejšou osobou v Prahe, ktorá zariadila audienciu člena štátnej bezpečnosti u ministra, aby referoval o nehoráznosti pracovníka veterinárnej služby, ktorý sa ako vyslaný expert zaplietol do protištátnej činnosti proti Mongolskej ľudovej republike. Minister si predvolal Dr. Poláka, šéfa veterinárneho rezortu, a prikázal mu okamžite zariadiť návrat Jozefa Urbana do republiky. Dr. Polák nemal inú možnosť ako tlmočiť príkaz vrchnosti a požiadať úradujúceho šéfa diplomacie v Ulanbátare o vydanie príkazu Jozefovi Urbanovi opustiť Mongolsko do 48 hodín. Súduh Novák a Balandorč oslávili svoj triumf tým, že si nás predvolali do budovy československého veľvyslanectva, kde sme absolvovali prednášku o rafinovanej činnosti americkej špionážnej služby. Suveníry od Američanov nám boli úradne zhabané a úradne spálené v peci veľvyslanectva. Takto už známky a odznaky nemohli ohrozovať bezpečnosť štátov RVHP.

Jozefa sme odprevadili na letisko. Mal smolu. Bol na nesprávnom mieste v nesprávnom čase. Ale niečo sa zlomilo v našich srdciach. Odteraz sme boli opatrní a konali sme podľa ľudovej múdrosti – nerozprávaj, nebude ťa hlava bolieť. Dr. Polák sa dozvedel pravdu od Jozefa, ale na veci nemohol nič zmeniť. Všetku energiu vynaložil na to, aby upokojil rozbúrenú náladu na zainteresovaných úradoch. Niekoľko dní po nepríjemnom incidente pricestoval náš nový veľvyslanec. Inteligent. Odvolali ho zo Štokholmu a vymenovali ho do Ulanbátaru. Pri prvej prezentácii sme ho našli sedieť za písacím stolom. Hlavu mal opretú do dlaní a nahlas opakoval otázku, na ktorú sme my nemohli odpovedať: „Čo zlého som urobil, že ma sem poslali?“ Nezávi-

deli sme mu jeho najbližšieho spolupracovníka súdruha Nováka. Vypočul si našu verziu o odhalení protištátnej činnosti Jozefa a poslal depešu do Prahy, že všetko je v najväčšom poriadku. Dr. Polákovi odľahlo. Najmúdrejší z najmúdrejších súdruhov Novák prehlásil: „*On je šéfom, ja za jeho príuser nebudu zodpovedať.*“

Jozef sa medzi nami ani dobre nezohrial a už nás musel opustiť. Pripojil sa k našej skupine v Chenteji a za ten mesiac, čo sa s nami potuloval medzi atarmi, si mohol odniesť len jednu milú spomienku z Mongolska. V niektorom väčšom stredisku štátneho majetku po skončení očkovacej akcie sa domorodci lúčili s nami koncertom. Sklopili bočnice jednej vlečky, ktorá poslúžila ako javisko. Posadali sme si do trávy veľmi obozretne, aby sme si nečupli akurát do teplého čerstvého lajna. Na pódium nastúpil miestny spevokol a kapela so strunovými hudobnými nástrojmi. Do melódií, ktoré sú cudzie pre naše uši, sa hlasito zamiešali známe zvuky od buciacich kráv a beciacich baranov. Táto originálna stepná zmes bola veľmi zábavná. Domorodci požiadali Jozefa, ktorý si počas práce stále pospevoval, aby im predviedol svoje umenie. Rád spieval árie zo známych opier. Dobytok bol tiež vždy viac zvedavý a sústredil sa pri ohrade za vlečkou. Jozef nahodil Traviatu. Pre väčšinu prítomných bola premiérou. Nevieme, z akého dôvodu mu začali býky zborovo tercovať tak hlasno, že Jozefov tenor nestačil prekričať animálny stepný zbor. Pastieri odohnali stádo a od Jozefa vyžobrali repete. Odmenili ho búrlivým potleskom.

Obdržali sme potešujúcu správu. Do Ulanbátaru došla zásielka vakcíny. Konečne vypadneme z mesta, kde sme za jeden týždeň zažili tie najneprijemnejšie zážitky. Tešíme sa stretnutiu s kočovníkmi, jednoduchými a úprimnými ľuďmi, ktorí sú naozaj našimi priateľmi. Vyhybam sa politizovaniu, ale nech sa snažím držať tejto zásady, niečo sa obyčajne prihodí, čo ma núti zmeniť moje predsavzatie. Na letisku som preberal vakcínu. Čimbat pristavil zil k lietadlu, z ktorého sme debny preložili priamo na korbu. Tým istým spojom došla zásielka prístrojov pre nemocnicu, ktorú budovali naši stavbári. Od nich sme sa dozvedeli, že bude vybavená najmodernejšími prístrojmi, aké sa nenachádzajú ani v našich nemocniciach doma. V lietadle som videl drevené debny, ktoré boli výrazne označené medzinárodným označením – Pozor sklo! Odosielateľom bola nemecká firma špičkovej optiky Zeis. Pomaly sme odchádzali od lietadla. Skoro som upadol do kolapsu, keď som videl, ako z lietadla zhadzujú na betón debny s jemnou optikou. Všetko hradila naša republika v rámci internacionálnej pomoci zaostalým krajinám.

Stretol som na ulici Füreidiho. Ponáhľal sa do úradu, aby upozornil Kádára, že si má naplávať štátnu návštevu v niektorej bratskej krajine. Chcel, aby jeho varovanie predbehlo oficiálnu žiadosť Cedenbala o jeho prijatie v Budapešti v rámci štátnej návštevy. Füreidi mi prezradil, že každá takáto štátna návšteva Cedenbala v preklade do zrozumiteľnej reči znamená novú žiadosť o poskytnutie internacionálnej pomoci. Dozvedel som sa, že ostatné členské štáty RVHP veľmi zazlievajú Československu, že si dobrovoľne berie na seba obrovské finančné záväzky, a tým sťažuje situáciu ostatným členským štátom pri rozdeľovaní úloh a záväzkov v rámci RVHP.